

P O Z N Á M K Y

Nové ochuravění ministerského předsedy

přišlo zcela neočekávaně, hned v ten den, kdy se po skoro čtvrtletní nepřítomnosti vrátil do úřadu. Bylo-li by toto nové ochuravění — jak se zdá — vážnější povahy a vleklejšího průběhu, je pravděpodobno, že nebude bez politického následku. Jestliže si choroba vynutí u Švehly zase nějakou dobu naprostého klidu, lze očekávat, že sám bude trvati na tom, aby vysoce odpovědné místo ministerského předsedy byla obsazeno někým jiným a aby nebylo nadále pouze suplováno. Nedalo by se ovšem v takovém případě počítat s ničím jiným než zase s agrárním ministerským předsedou.

Nemyslíme na to, jakou škodu by Švehlovým dočasným odchodem utrpěla vládní koalice; to je její věc a at se sama stará; v poslední době se už zdálo, že koalice ztrácí pocit sebe-důvěry a jistoty, což se jevílo v tom, jak neochotně přijímala odpovědnost za své zákony a jak často se pokoušela přesunout ji na někoho jiného; mnozí doufali, že uzdravenému Švehlovi se podaří to vykuryrovat. Myslíme spíše na to, jakou škodu by Švehlovým vypřáhnutím utrpěl státní zájem, což je sice už velmi ošoupané slovo, přece však s velmi reálním obsahem. Nedotýkáme se tu ani Švehlovy pracovitosti (upracoval se v pravém slova smyslu), ale jeho významu, který má pro všechny strany, i opoziční. Švehla nehrál nikdy roli politika pouze jedné strany; jeho ctižádost byla vždy v tom, míti na zřeteli celý stát. Rozhodujícím pro něho nebylo, co to nebo ono vynese právě jeho straně. Touto vlastností převyšoval většinu našich politiků a několik hlav; je státníkem, kde oni zůstávají pouze politiky. Proto také Švehla v této vládě pravice hrál jaksi roli mostu k levici; pokud mohl, brzdil radikální náladu pravice, která se cítila ve většině a proto všemohoucí; pečoval, aby nebyly přetřhány všechny svazky mezi vládou a opozicí a aby jednou obě skupiny mohly se zase sejít bez přílišné hořkosti; zdá se, že měl i plán, jak dostat aspoň jednu ze socialistických stran zpět do vlády. V těchto věcech nebyl Švehla vždy za jedno s ostatními duchy v koalici, kterým obyčejně nešlo o nic jiného, než o nejúplnější využitkování dočasného vítězství. Ale právě tímto pamatováním na zítřek vysloužil si sympatie a důvěru celku. Návrat jeho choroby považuje i opozice za velmi vážnou škodu pro sebe. Může říci o sobě jako prezident, že »má přítele ve všech stranách«. Známo jest, jak zarazil výbojnou pravici při presidentských volbách, kdy někteří lidé mysleli, že udeřila hodina krajně sobeckého díla; rovněž je známo, že udržel Beneše proti nesčetným útokům jeho nepřátel v koalici, oceniv jeho schopnosti a vida, že by důležitý zahraniční resort nikdo nevedl lépe. O většině této jeho práce ve prospěch celku neví veřejnost mnoho; byla dělána anonymně, Švehla je nepřitelem osobního vystupování a sám jde v tom příkladem napřed.

Jest nyní otázka, zda budoucí ministerský předseda (bude-li opravdu nutno, aby došlo k takové změně) vezme si poučení ze Švehlovy zprostředkovací role či stačí-li mu býti pouhým generálem pravice, která nestojí o dorozumění, dokud má v parlamentě šest hlasů většiny. Je to velmi důležitá otázka, a odpověď na ni nebude bez podstatného významu pro směr naší

politiky. Co znamenala tichá práce Švehlova, zvěděla by veřejnost v plném rozsahu teprve tehdy, kdyby jí nebylo a kdyby na jeho místo přišel pouhý straník, tedy něco, čím Švehla nikdy nebyl. Nemůžeme si přátí zostření boje mezi vládou a opozicí, krutou roztržku v národě; musíme chtít, aby vláda nebyla sborem pouhých straníků, nýbrž aby cítila se také zástupcem těch, kdož zatím ve vládě není zastoupen. Anglická konservativní vláda na př. je si dobře vědoma této povinnosti. U nás o to zatím pečoval Švehla. Bojíme se, aby po dobu jeho dovolené tato role zcela neosiřela.

Jak si malý Moric představuje filosofa.

»Venkov« přinesl k Masarykovým narozeninám úvodník pod titulem »Myslitel«, ve kterém tímto poutavým a originálním způsobem rozvíjí pojem myslitele:

»Co Masaryka charakterisuje především, jest jeho skvělé, nedostižné umění mysliti. Masaryk je myslitel. Byl jím vždy a zůstal jím i nyní. Přemýšlení vyhranilo jeho osobnost, založilo jeho původnost... Myšlení je vzácné umění a nadmíru užitečné... Přemýšlením nabyté poznatky stávají se naším duševním vlastnictvím... Masaryk myslil velmi mnoho, odtud jeho originalita a velikost, Masaryk přemýšlel o všem možném... Propaguje názory, jež pokládá za lepší a správnější... Mnoho přemýšlel Masaryk o národnosti... Masaryk přemýšlel o našem úpadku... Masaryk všimal si rodiny a promyslel svá pozorování... Masaryk přemýšlel vždy a stále. Také když vstupuje na presidentský stolec... Hle, myslitel i na presidentském křesle!«

To je tak bohatá charakteristika jako: u kanónu stál a pořád ládoval.

Kde se vzala reakce?

ptá se v »Rudém právu« p. posl. Haken a uvažuje o tom na trojí pokračování. Světová reakce, která v některých státech se ukazuje zcela nezhaheně, má mnoho příčin, a pan Haken některé z nich uvádí. Nevěříme mu, že by uvedl jednu velmi podstatnou příčinu, i zmíníme se o ní raději sami: nebylo většího podnětu pro vzrůst reakce než bouřlivý a násilný způsob, jímž komunismus hleděl získati vše pro sebe a nic pro jiné. Bez hrozby komunistickou revolucí nebylo by v Evropě reakce v této formě. V některých státech, jako v Itálii, Bavorsku, v Maďarsku je reakce nebo diktatura velmi zřejmým a přímým následkem komunistických pokusů. Komunismus, nemaje sil k vítězství, dosáhl jen toho, že probudil a sešikoval reakci, s kterou se pak v rozhodném okamžiku silami nemůže měřit. I řekne jednou historie o komunismu, že hlavním jeho výsledkem v Evropě bylo posílení reakční nálady; že pomohl do sedla Mussolinimu a Horthymu, a u nás že jedenačtyřicet komunistických mandátů, zcela planých, pokud se týká jakékoliv parlamentní práce, bylo nejpevnější nohou křesla vlády pravice. Komunismus se domnívá, že svým dotykem vše činí rudým; ale fakta jsou taková, že svým dotykem mnohé činí bílým. V Anglii kráčí nyní komunismus zase k jednomu z takových pochybených úspěchů: rozhodl se stavěti v příštích volbách všude vlastní kandidátky. To ovšem nebude míti ten následek, že bude zvoleno více komunistických poslanců, nýbrž jen ten, že bude zvoleno méně socialistických, a že komunisté, kteří budou hlasovati pro svou beznadějnou kandidátku umožní konservativcům porazit oficielní dělnické kan-

didáty už při první volbě. Tak se komunismu mění pod rukou velmi mnohé v opak toho, co zamýšlí. Nemůže-li komunismus vytrát svou poslední bitvu, o které stále mluví, ale ke které nic vážně neděří, pak platí poněkud sice překvapující, ale pravdivé pravidlo: čím více komunismu, tím více reakce. Jednak proto, že komunismus na všech stranách vzbouzí reakční instinkty, které pak v boji vždy prokážou více síly než komunismus, jednak proto, že svým bojem proti socialismu podkopává jeho posici a činí ho neschopným vlády.

Poesie a pravda.

Pan senátor Vavřínek Rehoř-Vraný, říká ve »Venkově« jednou zase nejdříve něco z domova, ocitoval si tyto Sládkovy verše:

»Jak štěp u cesty polem
je ruka sedláckova;
tam trhá, kdo jde kolem,
a štěp zas rodí znova.«

K tomu připojil p. Vraný tuto vlastní charakteristiku sedláků: »Nedovedeme se bránit. Nedovedeme oplácet... J. V. Sládek vystihl naši trpnost... Co všechno nechá si líbit selský stav! Tuto trpnost máme v krvi po našich nešťastných pradědech. Žádný stav nežil tolik století v porobě, jako žil selský stav. Proto žádný stav nedovede být tak trpným, jako náš stav...«

Zdá se, že p. senátor Vraný má spadeno na naše slzy. Rozhodli jsme se, že je potlačíme. Zdá se nám totiž, že pan senátor cituje tuze staré verše, které se do dnešní doby už jen nedobře hodí. Sážíme se, že p. Vraný je se svým míněním o selské povaze zcela osamocen. Pokud jeho samého se týká, nemusí mít obav: každý, kdo ho zná z jeho projevů a jeho činností, mu řekne, že jeho krev není nakažena docela žádnou trpností. Máme-li říci pravdu, neznáme v české žurnalistice zpanštělejšího a sebevědomějšího tónu a k trpnosti méně náchylného, než je právě tón jeho. V zájmu pravdy žádáme, aby o agrárnících nebyly citovány staré verše, které patří do zcela jiné situace než je dnešní. To už hrozně dávno není pravda, že se selského štěpu trhá každý, kdo jde kolem; mohl by to někdo zkusit. V parlamentě, ve vládě, v rozdělení subvencí, v obsazování veřejných míst také není věru ani stopy po agrární trpnosti. Daleko spíše oni nyní trhají se štěpů, jež rostou kolem cesty. Máme právo aspoň tolik žádati, aby v době agrární výbojnosti a expanse, kdy tato strana zmocňuje se jedné posice za druhou, jednoho milionu po druhém, kdy jeden průmyslový podnik za druhým přechází ve sféru jejího vlivu, nemluvilo se nám o štěpu, s kterého každý trhá, kdo jde kolem. Pokrytectví je vždy protivné. Odpustte, ale dělnictvo se nám zdá daleko spíše býti takovým štěpem. A viděli bychom rádi ten ubohý agrární štěp, kdyby mu někdo udělal to, co se před třemi lety stalo studované inteligenci ve státních službách, které restriktivním zákonem byla prostě vzata její nabytá práva. Myslíme, kdyby někdo chtěl podobně vzít sedláckům jejich práva, že by ten štěp nebezpečně ožil. Největší vládní straně, z jejíž rozpínavosti počíná všem ostatním stranám být trochu úzko, nesvědčí taková plačtivost.

Ostatně ani »Venkov« sám nesouhlasí zcela s p. Vraným. V nedělní úvodem k valné hromadě Zemědělské jednoty vykreslil »Venkov« zcela jinak obraz českého sedláka. Dal si k článku toto motto:

»Tady stojím já, Václav Krásný z Koterova a ruku přerazím každému, kdo se dotkne toho, co patří mně...«

To je v dnešních poměrech daleko realističtější řeč než poesie o štěpu, s kterého utrhne každý, kde jde kolem.

Zpolitování peněžnictví.

Obavy, které jsme měli, když se začalo se zpolitováním peněžních ústavů, neukazují se bezpodstatnými. Pan Rejmon, před

2 lety do Hypoteční banky dosazený na místo stálého ředitele »bankovníctví znalého«, kterýžto termín byl zvláště pro něj ražen, zamýšlí odejít do pense. Za dvě leta ředitelování neunaven a mlád odchází a bude požívati stotisícové ředitelské pense. Národní socialisté jej do banky za ředitele dostali, nic se neohlížejíce, že podřízený úředník ústavu Rejmon, který od počátku války v ústavě neúřadoval, po převratu jako přisedící zemského výboru jen pro gáži sobě došel, sotva bude »bankovníctví znalý«. Tehdy však byl persona grata ve straně a jeho činnost v národně sociální mládeži musila se odměniti. Teď prý spíše drží se Stříbrným, tak raději půjde do pense, aby neměl výčitky svědomí. Další politik, bývalý rada zem. výboru, agrárník p. dr. Bürger, před 2 roky dosazený za státního ředitele Hypoteční banky, snaží se dostat k sobě svého kolegu od zemského výboru, p. radu Dr. Kučeru, nár. demokrata. Patrně při dosazování Bürgera pomáhala nár. demokracie a teď při dosazování Kučery budou pomáhat agráři. Současně čeká Zemskou banku úděl nového stálého ředitele v osobě Dr. Müllera, agrárníka, rady min. zemědělství (snad odborník?) Všichni páni, kteří pro naše zemské ústavy nic neudělali, nastoupí a takřka ihned mohou odejít do pense se statisícovými příjmy, na úkor starých úředníků ústavu a konečně i poplatnictva. Kde je hospodárnost, o níž horuje pan ministr Dr. Engliš? Tento systém bere v podstatě úřednictvu zemských ústavů všechna práva. Všichni uhněte! jede politika!

Z.

Koho vychovávat?

Schůzi dra Stránského v Praze ohlásil sekretariát národní strany práce pod ne zcela šikovným titulem: Co dělá p. ministerský předseda? Pravíme, že to nebyl zcela šikovný titul. Každý, kdo se o politiku zajímá, věděl, že p. Švehla je nemocen. Na omluvu budiž řečeno, že se tak stalo v době, kdy všichni mysleli, že ministerský předseda se vrátí do úřadu v nejbližších dnech a kdy o recidivě jeho choroby nebylo nikomu, ani p. Švehlovi samému, nic známo. Stalo se, že z tohoto pouhého titulu schůze vznikla aféra. Dal k ní podnět svým článkem v »Tribuně«, sekční chef p. dr. Schieszl. Nechceme se vypyávat, proč p. dr. Schieszl nevyčkal obsahu přednášky (kladný poměr dra Stránského k Švehlovi je známý a netřeba se u něho příliš obávat bouřlivého útočení proti tomuto muži) a proč už pouhý titul zcela rozpoutal jeho hněv. Pan dr. Schieszl nadepsal svůj článek »Proč tak demagogicky?« a vytýká nevkusné obracení na osoby, které vede k tomu, že se nejdříve vrhá na schůzích občan na občana slovy a potom na ulicích revolvery (o tom měli jsme si prý vzít poučení z případu Rašínova). Celý článek je napsán velmi prudkým tónem.

Nebudeme se rýti v této malichernosti, neboť za nic jiného nepovažujeme celou tuto nejnovější aféru. Ale chtěli bychom při této příležitosti říci několik slov o politických vychovatelích. Pan dr. Schieszl již několikrát energicky vystoupil, káraje tu nebo onu vadu veřejného života, a musíme říci, že ačkoliv si jeho vychovatelské role a vychovatelského talentu velmi vážíme, nemůžeme mít o všech jeho projevech stejné mínění. Někdy, soudíme, trefil do černého; jindy se mu jaksi nedaří. Hle, zásadní otázka: koho vychovávat? K této otázce přáli bychom si obrátiti pozornost p. dra Schieszla. Pokud se pamatujeme na jeho poslední projevy, káral vždy způsoby těch, kteří jsou v naprosté menšině a nemají žádného rozhodujícího vlivu. Nepozorovali jsme, že by byl p. dr. Schieszl káral také mravy a způsoby těch, kteří dnes mají moc. Snad p. dr. Schieszl soudí, že mravy jejich jsou tak skvělé, že žádné opravy nepotřebují. Nám se to však zdá býti povážlivou mezerou v jeho výchovné činnosti. Pan dr. Schieszl tedy v poslední době káral na př. bývalého senátora, který nyní mimo svoje pero žádného veřejného postavení nemá; vůdce strany, která nemá žádného mandátu,

tedy ani žádné moci, a z té příčiny nemůže provést nic špatného; ty, kteří horili proti tomu, že agrární strana bere úplatky za opatrování zbytkových statků. V celku lze říci, že p. dr. Schieszl omezuje svoji výchovnou činnost na káráni oposice; u vládních stran neshledává tolik příčin k výtkám. Mohlo by se z toho zdát na první pohled, že všemi nesprávnostmi je u nás vinna oposice; že v ní je hlavní nebezpečí. Krátce řečeno, objevuje se p. dr. Schieszl jako advokát silných; hájí je proti slabým, proti těm, kteří kromě pera nebo řeči nic nemají. Máme dojem, že agrární strana by i bez výmluvné obhajoby p. dra Schieszla i nadále úplatky za opatrování zbytkových statků brala a že po té stránce tedy nehrozí žádné nebezpečí, že by se svět najednou převrátil, a že tu vlastně není potřeba žádného advokáta. Pan dr. Schieszl tedy vychovává hlavně ty, kteří jsou v oposici, nemají žádné skutečné moci a nemohou proto ani mnoho špatného spáchat. Nám se naopak zdá, že výchovné péče mají zapotřebí zejména ti, kdož jsou u moci a na jejichž skutcích záleží. Zdá se nám prostě, že je lépe býti advokátem slabých než advokátem silných. Ale o tom patrně rozhoduje temperament, stane-li se člověk tím či oním advokátem. Pan dr. Schieszl je velmi přísný na ty, kdož nemají žádné moci: nemělo-li by trochu jeho přísnosti padnouti také na ty, kdož mají všechnu moc? Zdá se nám, že tito mohou způsobiti více zlého než oni.

Pan dr. Schieszl vidí přímou cestu od titulu »Co dělá p. ministerský předseda« až k nabíjení revolveru na ministerského předsedu. Velmi se nám to podobá přehánění. Takový titul nikoho k nabíjení revolveru nepohne. Pan Švehla vůbec není v takovém nebezpečí, neboť proti němu nikdo žádné takové štvavnice neprovádí. Ale je tu muž, u něhož je skutečně takové nebezpečí: na dra Beneše tisk pravice nabíjel něčí revolver po dva roky; je známo, co všechno bylo proti tomuto muži psáno a jaký fanatism se proti němu obracel. (Není žádné nebezpečí protišvehlovského fanatismu.) To bylo tedy skutečné nebezpečí: musíme bohužel říci, že v tomto případě se p. dr. Schieszl neobjevil na scéně a že ponechal si svou výchovnou činnost až pro případ, v němž nebezpečí má se k nebezpečí Benešova případu asi jako jedna k tisíci. Vládní listy psaly s nezřízeným fanatismem proti Benešovi, jenž přece byl ministrem v téže vládě, kterou ony podporovaly: tu se zdálo býti mnoho krásné příležitosti ke káraní. Pan dr. Schieszl píše proti tomu, aby v politice obracel se zřetel k osobám, ne k ideám. Velmi dobře, ale i zde vidí trišku, kdežto břevno přehlédl. »Venkov« přinesl kdysi článek, ve kterém dělal velkou aféru z toho, že ministr Beneš ve své francouzštině příliš často užívá úsloví »n'est ce pas«, a dával na srozuměnou, že takový muž se nehodí za našeho zahraničního ministra. To snad bylo obrácení k ideám, ne k osobám?

Z toho všeho vidíme, že p. dra Schieszla bohužel více rozhořčí malá věc u oposice než velká u vládních stran. Je právě rozdíl mezi tím, být advokátem silných nebo slabých. Velmi souhlasíme s každou výchovnou činností; nebylo by příliš ziskáno tím, kdyby výchovná činnost p. dra Schieszla nesla se tím směrem, že by to prakticky dopadalo tak: na co nepřijde pro své kampaně sám vynalézavý tisk pravice, na to mu přijde p. dr. Schieszl. Prosíme ho, aby uvážil, není-li vedle vládních stran a vládních osob ještě mnoho jiných věcí a osob, které by — snad více — vyžadovaly obhajoby neodvislého muže. Sympatizujeme s ním, obhajuje-li Švehlu; tento muž velmi často potřebuje zastání proti neinformované veřejnosti. Ale viděli bychom rádi, kdyby rozšířil svou činnost a zastával se také slabých proti vládním stranám, zejména také proti agrární straně. Ve »Večerním listě« ostatně může si přečísti, co z jeho článku udělali: důkaz, že — Beneš uštyl Švehlu.

Mezinárodní přátelství — a doma?

Čteme v novinách, že ministři Beneš a Hodža přijali čestné předsednictví přípravného výboru, který připravuje pro Prahu velkou světovou konferenci Společnosti pro mezinár. přátelství.

Až pp. ministři Hodža a Beneš dokonají své dílo na poli mezinárodního přátelství, bylo by pak nejlépe, kdybychom doma založili nějakou ligu pro přátelství mezi Hodžou a Benešem. Takové ligy by snad naší politice bylo ještě více zapotřebí než té, která se stará o přátelství mezinárodní. Ostrý antagonismus mezi Hodžou a Benešem — nezkoumáme zde, z čí viny vznikl — stojí naši politiku mnoho zbytečných konfliktů. Není zde opravdu možno nic dělat?

Co dělají Němci?

Mezi našimi Němci to vypadá tak, jako by co nejdříve měly být nějaké volby. Pilně agitují aktivisté, pilně agituje německá oposice. Z vládních německých stran nejvíce propadá nervose křesťanská sociální strana. Číslo z jednotlivých obecních voleb ukazují, že ztrácí 15—20 procent. Odborové organizace německé křesťansko sociální strany odmítají novelisaci sociálního pojištění k horšímu. Daleko klidnějšími aktivisty jsou němečtí agráři. Zbavili se poměrně klidně a bez citelnějších ztrát Mayera a Hahnreicha, hlasů neztrácejí a proto ústa jejich politiků oplývají chválou aktivismu. Jsou si správnosti své politiky jisti tak, že se nebojí přiznávati, že celá ta oposice před vstupem do vlády nikam nevedla. Nechtějí se vlichocovat na všechny strany, jak to dělají němečtí křesťanští sociálové. Říkají jasně, že jdou do prava. Zlobí se na křesťanské sociály, že protahují projednání novely k soc. pojištění. — Za nimi cupe něm. strana živnostenská, která tu a tam si opozičně povyskočí.

Jsme-li zvyklí slyšeti z tábora německých nacionálů hlasité nářky a fráze, pak nutno říci, že tato strana v poslední době trochu ztichla. Snad proto, aby hledala, jak se odloučiti od minuléti Baeran-Lodgman a přejíti k přítomnosti, v níž jest vedoucím mužem dr. Rosche, který poměr k státu nechce hnáti na nůž. Vlastenecké tirády německých nacionálů vzplnuly opět kolem 4. března. Nutno však říci, že hybnou silou oslav 4. března 1919 byli němečtí národní socialisté, hakenkreuzleři, kteří svým radikálním chtějí přelicitovati německé nacionály a svým sociálním radikalem v severočeské hornické stávce se postavili po bok komunistům. Oslav 4. března 1919 bylo použito jako agitace proti aktivistům. Aktivisté se těchto oslav příliš neúčastnili. Jen jeden německý agrární list pokusil se vystihnouti změnu od r. 1919 asi tak: 4. března 1919 padli Němci pro národ; my z týchž důvodů sedíme ve vládě a děláme aktivistickou politiku. Jest to argumentace, která připomíná jednu — často citovanou — větu z Havlíčka.

4. března 1919 demonstrovali Němci v různých městech v den, kdy se scházelo rakouské Národní Shromáždění. Sešly se massy, vydrážděné německými politiky. I dnešními aktivisty. Došlo k srážkám s čsl. vojskem a k řadě obětí, které rok od roku uvádějí německé listy v černém rámečku. Dnes mnozí němečtí aktivisté říkají: byla to vlastně od nás hloupost. — Jest hezké, přizná-li někdo chybu. Jsou lidé, kteří to nedovedou. Ale nebyla to jen nějaká chyba v kalkulaci. Němečtí lidé opozičnímu radikálismu svých vůdců věřili; tak došlo k 4. březnu 1919. Necítí němečtí aktivisté, kteří se odříkají dnes své popřevratové opozičnosti, jakousi nepřijemnou odpovědnost za 4. březen 1919?

Němečtí sociální demokraté — je-li ještě možno — zesílili svou opoziční palbu. Vžili se tak do opozičnosti, že jest velká otázka, obstojí-li most, který mezi čsl. a něm. soc. demokracií postavil únorový společný sjezd, i tehdy, kdyžby čsl. sociální

P O L I T I K A

Jan Münzer:

Výchova ke komunismu.

Pro naše poměry je příznačné, že si obě krajní politická hnutí musila jít pro své rozumy za hranice. Stala-li se Moskva Mekkou, k níž se obracejí důvěřivé zraky radikální levice, stal se Řím Betlémem, nad nímž vzešla spásná hvězda naší radikální pravice. Jak závislé je naše komunistické hnutí na Moskvě po stránce formální a jak až paradoxně neinformováno je při tom o poměrech, za kterých ruský komunismus vznikl a se udržuje, lze dokázat na velkých i malých příkladech. Největší z nich mohli bychom spatřovat v tom, že nejradikálnější komunisté u nás si nejsou vědomi toho, co ruskému komunistovi znamená jen článek v abecedě komunismu: že bylo třeba ruských sociálních poměrů, aby z nich vyšla vítězná dělnická revoluce, a že by tato revoluce nebyla vznikla anebo se alespoň nebyla zdařila, kdyby v předválečném Rusku byly vládly evropské sociální poměry.

Jedním z menších příkladů pro formální závislost na ruském komunismu a věcnou neznalost tohoto hnutí je komunistická agitace mezi dětmi, jak ji u nás pěstuje zvláštní «časopis proletářských dětí», nesoucí název «Kohoutek». Předem budiž řečeno, že není radno odbytí takovou věc posměškem. Příležitosti k vtípům poskytuje tento časopis dost, ale nutno si jen uvědomit ohromnou vnímavost dítěte, abychom poznali, že vtípem se tu nic nespraví. Přesvědčil jsem se o tom, že fráze v rámci dětského časopisu, působící na dospělého směšně a demagogicky, působí docela jinak na dítě, je mu zní nově a neotřele, a jehož úcta i důvěra ke všemu tištěnému je už proto značná, že to je něco, co pochází z rukou «velkých».

Časopis «Kohoutek» vychází čtrnáctidenně, jako vydavatel a odpovědný redaktor je uveden poslanec (a bývalý učitel) Josef Haken. Každý sešit má osm stran, je opatřen hojnými obrázky, text, tištěný zřetelným velkým písmem, je prokládán typograficky účinně upravenými hesly, v podtitulu je označen jako «časopis proletářských dětí», aniž bylo nějakým způsobem naznačeno, že jde o časopis komunistický, jakož se toto slovo i v textu vyskytuje celkem zřídka. Je tedy i zde patrna tendence zakrýt stranický ráz. Vychází šestý ročník.

Příspěvky jsou jednak redakční, jednak jsou zaslány dětmi samými. Redakční příspěvky jsou převážně agitací, jen tu a tam vyskytne se příspěvek, jenž by mohl být otištěn v každém jiném dětském časopisu, ale i k němu bývá alespoň na konci přilepena agitací fráze. Tak na př. článek «Dračí zábavy», podávající návod ku zhotovení draka, končí doporučením hesel, jež Mladí průkopníci (komunistická mládež) mají malovat na draky: «Děti dělníků chtějí vládu dělníků! — Nechceme bohů ani králů! — Jsme proletářů první stráž! — Již vzhůru, psanci této země!» Sem patří také článek, líčící téměř na třech sloupcích bez každé tendence život v lesní škole, končící však poněkud neočekávaně líčením, jak děti si povídají «o nové vlasti chudých dětí, kterým je takovýhle život nikoli svátečním koláčem, ale všedním chlebem, které takto zdravě a družně, pospo-

demokracie uznala za vhodné vystoupiti z opozice. Zdá se, že německá sociální demokracie se nehne z místa, dokud si nevyřeší otázku vůdcovskou. Revise německé soc. demokracie není myslitelná bez revise na vůdcovských místech. Jest to problém Czecha, Niessnera a Hellera. Je-li jakýsi pokrok, pak v tom, že se to pocituje již i v řadách německé sociální demokracie.

Německé politické strany se již připravují k volbám. Jak věci vypadají, neoslabil by volby podstatně aktivism. Naopak, snad později, až přestane mluvit agitace a bude mluvit politický rozum, nabude zase aktivism na ceně, neboť jest jedinou cestou politickou pro naše Němce. Tím ovšem není řečeno, že jediným typem aktivismu jest dnešní aktivism německých stran. Ten by potřeboval ještě mnoho korektur.

K. T.

Velké vykládání o to, kdo je Čehona,

vzniklo o české žurnalistice. «Venkov» to začal tím, že nazval Čehony všechny ty, kdož se staví na obranu Masarykovu: vidí v tom servilnost, podlézavost, asi takovou, jako za Rakouska osvědčovali Čehonové vůči císaři; kdo ctí Masaryka, je podle «Venkova» přímým potomkem těch Čehonů, kteří hrbili hřbet před rakouským císařem. «Venkov» je ovšem velmi slepý k rozdílu mezi Masarykem a rakouským císařem; vůbec mu nepřijde na mysl, že by se k Masarykovi mohli lidé hlásit a naprosto z jiných důvodů než k rakouskému císaři. Vidí prostě v obou mužích jen vrchnost: kdo je pro Masaryka, dělá tak proto, že se krčí před vrchností. O tom, co nás vede k Masarykovi, s «Venkovem» hovořit nebudeme; pro to mu chybí vnitřní smysl. Ale o povaze Čehony si můžeme promluvit. Tuto figuru uvedl do české literatury Viktor Dyk svým pamfletem «Můj přítel Čehona». Můžeme tedy Dyka považovat za odborníka v otázkách čehonovských. Vskutku, Dyk líčí, kterak za Rakouska byl Čehona pln pokory k moci, jak si vynalézal filosofii pro hrbení hřbetu, jak byl ochoten v každou chvíli se klanět. Ale Dyk nedává svému Čehonovi zemřít s pádem Rakouska. Sleduje jej i v republice. A tu se stává s Čehonou pozoruhodná změna: Čehona srší odvahou, Čehonovi je všechno málo, nic mu není svaté, žádná autorita postačující, Čehona se stává čistokrevným radikálem, komunistou. Jakmile padla rakouská moc, v Čehonovi se probudila všechna drzost: jde v prvních řadách buřičů; kašle na všechno; vizte, lidé, jak je svobodný, jak je odvážný, jak kritický! Pan Čehona se spoléhá, že mu demokracie nic neudělá. S Rakouskem nebyly takové špásy. Význačnou vlastností osvobozených otroků je vždy drzost: proto je Čehona zcela jiný za Rakouska a v republice.

V době, kdy V. Dyk psal svůj pamflet, nebyl ještě československý fašismus na světě, a novopečení radikálové chodili ke komunismu. O dva roky později byl by p. Dyk mohl vyhlásit — kdyby byl chtěl, o čemž ovšem pochybujeme —, jak z bývalého Čehony se stal fašista, bouřící proti autoritám. Je tedy samotným odborníkem ve věcech čehonství konstatováno, že ve dnech svobody odhaluje Čehona daleko od sebe svou bývalou pokoru a stává se výbojným a útočným. Bývalý rakouský Čehona se nepozastává před Masarykem ani ho neuznává; postřehl, že mu Masaryk nemůže nic udělat. Bývalý Čehona napopak vylévá na Masaryka novou a náhlou kritickou vznešenost svého nitra. Ctitelé rakouského císaře stávají se nepřáteli Masarykovými; osvobození otroci jsou vždy drzí. Je to tedy s historií čehonství jinak, než jak líčí «Venkov»; osvobozený Čehona přestává být prvním Čehonou a stává se Čehonou druhým: Čehona v republice říká otevřeně i panu prezidentu republiky své mínění, on hájí svou svobodu proti autoritě, jeho kritičnost nic nezastaví, je pln klepů o Hradu, je zkrátka osvobozený Čehona. Teprve podle tohoto obratu se pozná pravá čehonská duše.

litě a po odpočinku pracující na svém vzdělání a výcviku, rostou v sovětské Rusi, v zemi, kde vládnou jejich otcové, dělníci a rolníci!« Těchto příspěvků, v nichž komunistická tendence jen přistupuje k ostatnímu obsahu, je však, jak řečeno, velmi málo. Většina redakčních příspěvků staví vědomě agitaci do popředí, dbajíc při tom zase toho, aby se mluvilo více o Rusku než o komunismu. Tak spatřujeme na titulním listě jednoho sešitu směřující se ruskou selku s náručí plnou dáreků, v pozadí zástupy dětí a pod obrazem nápis: »Sovětská Rus — matka budoucích pokolení. Co chceme pro vás, proletářské děti? Každému tolik radosti, aby měl krásný život, každému podle jeho vloh: ten bude jezdit na koni a s koněm půdu vzdělávat, ten bude k harmonice písně pět, ten bude básník, onen tkadlec, a všichni podle svých sil budou pracovat k společnému blahu. A kdo pracovat nebude, ten nedostane jíst. Komu se to líbí, hlase se!« V této kategorii možno také uvést variace na známé národní písně, jež ostatně jsou dobře dělány a stojí jaksi mimo řadu plochého agitacího povídání. Jako příklad budiž jedna z nich citována:

Na Bílé hoře.

- | | |
|---|---|
| <p>1. Na Bílé hoře
sedláček oře,
má pyšnou dceru,
prachy v komoře.
Hej župy, župy
okolo chalupy,
hej župy, župy, žup.</p> | <p>3. Dceruška pyšná
v hedváb se strojí,
shání ženichy
v národním kroji.
Hej atd.</p> |
| <p>2. Neore sedlák,
oře mu kočí,
pantáta nad ním
bejkovcem točí.
Hej atd.</p> | <p>4. Počkej, sedláčku,
přestaneš výskat,
až začnem pánům
svou píseň pískat.
Hej atd.</p> |
| <p>5. Tvé dceři spadne
hřebínek s hlavy,
až bude sama
poklízet krávy.
Hej atd.</p> | |

Další kategorii tvoří příspěvky, na nichž pracuje redakce i čtenáři, hádankářský koutek, soutěže atd. Hádankářský koutek je zahájen výzvou k dětem, aby zasílaly hádanky všeho druhu, ale pouze s proletářským heslem. Příspěvky docházejí, jak je vidět, chabě a jsou většinou opsány, jak tomu nasvědčují odpovědi redakce v hádankářském koutku. To je samozřejmé. Sestavit hádanku je pro dítě dosti těžký úkol, jež netřeba komplikovat proletářským heslem. Ale zde jde právě o proletářské heslo a ne o hádanku.

Nejzajímavější a rozsahem také největší je však rubrika dětí-dopisovatelů. K dopisovatelské činnosti jsou děti neustále vybízeny a při tom jsou jim ovšem dávány pokyny, jak o čem psát: »Posílejte nám zprávy o tom, kdyby vás ve škole bili! . . . Pište nám pilně o tom, kde vám zakazují to, co vám rodiče dovolují: cvičit v Jednotě a čísti Kohoutka . . .« Odpovědi, jejichž sloh je často tak nedětský, že lze přímo s určitostí předpokládat, že byly psány podle diktátu, jsou samozřejmě prováty duchem, jenž je »Kohoutkem« v dětech pěstován. Jimi je vyplněna polovina a někdy i dvě třetiny sešitu, z čehož je vidět, že tu je kádr čte-

nářů, jimž jejich časopis opravdu něco znamená. K ilustraci budiž citováno několik typických ukázek:

»Koncem července se konal v Mostě Rudý den a tu dělnické děti užily vskutku mnoho radosti. . . V průvodu se volala různá hesla, také heslo: Dělníci, učte se střílet! Tatínek mi slíbil, že mi koupí vzduchovku, abych se také naučil střílet. Byl to krásný, radostný a protestní den.«

Z dopisu, líčícího setkání s polskými průkopníky:

»Polské děti vypravovaly a bylo opravdu hrůza poslouchati, jak se v Polsku kapitál chová k dělníkům.«

»Tatínek říká, že by nejraději jel do Ruska, tam že chudí lidé aspoň bydlí.«

»Proletářské děti, které rády chodíte do loutkového divadla, přijďte mezi nás a nenoste ani halěr do loutkového divadla kapitalistů. . .«

»Soudruh Vašek pláče, když slyší Smuteční pochod. A to je div, protože nez plakal, když mu pochovávali matku. Naše píseň ho tak dojme.«

»Milý Kohoutku, co by tomu páni řekli, kdybychom šli městem a zpívali píseň práce nebo Internacionálu? Dostali bychom trojku z mravů a učitelé by se nám mstili.«

»Jsem odběratelem Kohoutka od počátku jeho vycházení, kdy mně jej musil předčítati tatínek, jelikož jsem tehdy sám čísti neuměl.«

»Posílám ti, Kohoutku, novoroční pozdrav z vesnice, kde není ani Jednota, ani jiná složka komunistické strany, a kde pracující lid jest ovládan duchem kněžským a panským.«

V jiných dopisech píší děti, že učitel jim dává špatné známky z třídní nenávisti, ale bolševické děti že se tím nedají zastrašit atd. Většinou jsou dopisy podepsány jen začátečními písmeny, škola a třída je udána jen velmi zřídka. V některých postihujeme jakýsi afektovaný tón, jenž se však vyskytuje ve všech dětských dopisech.

Ke konci budiž ještě ukázáno, jak blízko k tvorbě infantilních duchů má poetismus:

František.
(Zemřelému otci.)

Je to tak prosté jméno,
jako by rostly jen kopretiny.
Veselý student měl usouzeno
zabloudit mezi harlekýny.

Ten svatý, co toto jméno nosil,
bos chodil, vlévaje v srdce lásku.
Můj otec, jenž první mi srdce odvahou zrosil,
chodí v mých snech často na procházku.

*

Před několika dny otiskla »Vossische Zeitung« referát bývalého říšsko-německého ministra Ericha Koch-Wesera o jeho cestě do Ruska. Poněvadž část tohoto referátu doplňuje informace, jež podává K o h o u t e k o dětech v Rusku, a poněvadž lze důvodně pochybovat, že by ji tento časopis otiskl, budiž citována na tomto místě:

»Obzvláště smutnou kapitolou jsou nezaopatřené děti. Tito tvorečkové, pokrytí struskou špíny a zahalující svoji nahotu posledními zbytky všelijakých cárů, působí téměř zvířeckým dojmem. Obskakují žebrajce každého chodce na ulici a nadávají mu nebo do něho tlučou nebo strkají,

když jim nic nedá. Jezdí — což je patrně možné jen při malé rychlosti ruských železnic — na spodku železničních vagonů a vylézají odděleně ve stanicích. Průvodčí ve spacích vozech zavírají před nimi okna, poněvadž by jinak vlézaly dovnitř. Spějí v noci venku v bouři a dešti. Po dal jsem v jedné stanici jednomu z těchto chlapců teplý párek a on s ním odběhl ku svým třem druhům a rozdělil se s nimi. Každý zhltnul chutně svoji čtvrtinu — nejpoctivější komunismus, jež jsem v Rusku pozoroval. Žádný úředník, žádný strážník se o ně nestará, neboť kam by s nimi měl jít? Každý se jim podle možnosti vyhne. Jen v jednom hostinci v Batumu, do něhož neustále vnikali kradoucí a žebrající, viděl jsem, jak číšník jednoho z nich srazil k zemi, kde zůstal ležet, až ho jeho druhů odnesli. Jsou také domovy pro děti bez příštěší, ale musí tam býti drženy násilím, poněvadž stále touží po svobodě. Viděl jsem takový domov v kubánském kraji, nádherný starý statek s divokým parkem. Ve vestibulu buffet v nejohroženějším Jugendstilu, ještě z doby, kdy statek náležel svému někdejšímu majiteli. Před ním dřevěné stoličky. Na veliké verandě scéna, nad ní v rudých písmenech nápis: »Proletáři všech stavů, svrhnete okovy!« nápis to poněkud podivný před tváří dětí, jež tu jsou uvězněny. Ve třetí místnosti nepostradatelný klub pro děti s lavicí, stolem, obrazy Lenina, Marxe, Stalina a vojenského velitele Buděnina, na stěně balalajka, ve skříni ze syrového dřeva hra v šachy a klubovní noviny dětí s dosti pěknými kresbami. V ostatních místnostech celkem 104 lůžka se špinavým prádlem, sestávajícím většinou z pytlů. Všude nepřiléhající dveře a rozbitá okna, zkrátka, podle našeho názoru místo hrozného zpusťování. Pro tyto ubohé děti je to však beze vší pochybnosti přímo báječné kulturní ovzduší, jež se zachovalejším z nich může stát domovem. Děti samy vězí ještě v hadrech, v nichž byly pochyťány a jež žádnou správkou nelze zachránit; opatřit pro ně nové šatstvo je nemožné. Ale jsou všechny čistě umyty a zdraví nás přívětivě ve sboru, když vstupujeme do třídy. Je tu několik dobrosrdečných učitelů a učitelek, jež však nemají lehkou práci, chtějí-li tyto děti vychovati bez bití. Ústav je obrazem oddané a nezištné drobné práce, jež nikdy nezapomenu. Jsou tu 104 děti v tomto ústavě, vždycky 104. Tázal jsem se, proč jich není více. »Protože tu není místo.« »A proč nikdy méně?« »Poněvadž se jich vždycky pochyťá dost.« »Všechny ostatní, jež nenaleznou místa v těchto několika málo ústavech, potulují se zdívocí a nomadicky, nepřátelsky zaujaty proti lidské mravnosti a kultuře, širokým krajem, divočí a pustnou na jeho silnicích a železničních tratích. Žádné z nich neví, odkud přichází a kam jde. Znamenají rostoucí nebezpečí pro celou zemi.«

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

J. Kolářik:

Obrana koruny.

Víra ve stabilisaci československé měny je už dnes takřka obecným článkem československé víry vůbec. Dnes už nikdo vážně nepomýšlí na to, že by se hodnota československé koruny měla nějak změnit. Přes to na poslední valné hromadě Národní banky československé učinil guvernér této banky prohlášení, jehož stručný smysl byl, že k o r u n a z ú s t a n e k o-

r u n a o u a že ani při zavedení zlaté měny se s dosavadní peněžní jednotkou nic nestane. Z tohoto prohlášení lze odvozovat, že přece jenom někdo ho ještě potřeboval, že přece jenom ještě byla oprávněná obava, že někdo by mohl rozumět budoucímu zavedení zlaté měny tak, že hodnota dosavadní koruny bude změněna. Tato obava nebyla nemístná, neboť přes kategorické prohlášení guvernérovo našli se lidé, u kterých nicméně by se to bylo očekávalo, kteří se domnívali, ba přímo byli přesvědčeni, že zavedení zlaté měny musí u nás nutně působit veliké cenové přesuny, jako tomu bylo v Rakousku a jiných státech. Vyskytly se dokonce případy, že lidé, kteří prodávali v posledních dnech domy nebo nemovitosti vůbec, jevíli vážnou snahu dostat do smlouvy o prodeji tak zvanou »zlatou klausuli«, aby, jak říkali, »přišli na své, až bude zavedena ta zlatá měna«.

Značnou oporou těchto poměrně ojedinělých nedůvěřivců jsou snahy některých lidí, kteří sice jsou přesvědčeni o tom, že se nebude a nemusí měnit hodnota československé koruny, ale kteří při tom z jakési nepochopitelné touhy po novotách jsou přesvědčeni na druhé straně, že Československá republika nevystačí trvale s dosavadním pojmenováním své měnové jednotky a kteří soudí, že jméno československé koruny bude v dohledné době nutno nahradit nějakým jménem vhodnějším. Při tom ovšem na štěstí, jako v podobných případech bývá, nejsou tito novotáři sami mezi sebou jednotni o novém nejlepším jméně pro československou měnovou jednotku. Nárok na prvenství mezi těmito novými »vhodnějšími« názvy má beze sporu »sokol«, poněvadž to už bylo takřka v prvních dnech po převratu, kdy se začalo mluvit o tom, že nová měna československá bude založena na sokolu. Tento název už je dnes takřka opuštěn a je to jistě dobře, neboť jak by k tomu přišla dejme tomu lidová strana, kdyby měla své finance počítat na nenáviděné sokoly? Také jiný reformní název, totiž československý frank, už byl na štěstí opuštěn, název československých grošů má pramalý kurs od té doby, co si groše a šilinky zavedli sousedé, zato však v nedávné době objevil se náhle název československého lva jakožto prý název, který by československou měnovou soustavu přiblížil měnovým soustavám slovanským. Po této stránce vyslovil pochyby o slovanskosti tohoto lva v posledních dnech profesor dr. C. Horáček, který správně ukázal, že měnový název lva se vyskytuje jen u Slovanů a Bulharů, a že tedy není ničím zvlášť slovanským. Pro úplnost je nutno ještě zaznamenati, že se vyskytly návrhy, aby měnová jednotka československá byla nazvána jménem prvního ministra financí, což ovšem nelze pokládati za vhodné uctění jeho památky a což dalo mimoděk podnět k dalším návrhům, aby při křtu jednotlivých mincí se nezapomnělo i na ostatní finanční ministry.

K této snaze zatím, a doufejme, že i nadále jen akademické, se pojí velmi úzce ještě druhá snaha, jejíž důsledky jsou už poněkud vážnější. Kdyby se změnilo jméno nynější měnové jednotky, pak je na snadě, aby za základní jednotku, aspoň pro normální život, se vzal jistý násobek dosavadní měnové jednotky, konkrétně řečeno, aby početním základem měnové soustavy nebyla dosavadní koruna, nýbrž na příklad desetikoruna. To je zejména návrh profesora C. Horáčka v posledním čísle »D a ň o v é a b i l a n ě n í r e v u e«. Autor hledá — když už se mluvilo u nás o nutnosti slovanského názvu měnové jednotky — který z měnových ná-

zvů opravdu slovanských by bylo možno u nás zavést. Dochází k výsledku, že by to byla jen hřivna, při které však mu vadí, že hřivna už celým svým pojmením znamená něco hodnotnějšího a název hřivny by se tedy vůbec nehodil pro dnešní korunu. Proto navrhuje, aby název hřivny byl zvolen pro dosavadní desetikorunu, která má být ještě letos — jak známo — nahrazena mincí kovovou a aby se v praxi zavedlo počítání na hřivny. Při čemž dosavadní pětikoruna by byla půlhřivnou a dosavadní koruna, jakožto jedna desetina hřivny, by se stala vlastně drobnou mincí. Na hodnotě koruny by se tím vůbec nic nezměnilo, nezměnilo by se tím také nic na dosavadních cenových poměrech, »naopak by všechno počítání a hodnocení se stalo jednodušším a pohodlnějším, smysl pro spořivost by se pozvedl a přestalo by ono házení se statisícovými a milionovými číslicemi, kterým sami sebe o své zámožnosti klameme«. Tak přímo praví profesor C. Horáček ve svém článku.

Návrh tento je nový, pokud jde o pojmenování a pokud jde o technické rozřešení poměru dosavadní koruny k nové »jednotce«, kterou by v tomto případě byla hřivna. Prakticky ovšem není návrh zcela nový, i u nás už několik podobných návrhů se vyskytlo a v Evropě jest jeden stát, který podobnou věc provedl už v praxi. Máme tu na mysli Belgii, která po stabilisaci své valuty ponechala v platnosti dosavadní frank, ale vedle něho se pokusila o zavedení vyšší měnové jednotky, kterou nazvala belgou a která se rovnala pěti belgickým frankům. Belga byl pro mezinárodní styk dokonce oficiálně předepsán jakožto jediná měnová jednotka.

Nebude proto pro naše poměry bez významu, všimneme-li si poněkud belgických zkušeností s tímto měnově-filologickým experimentem. V praxi se poměrně brzy vytvořily poměry zcela jasné: za hranicemi Belgie neznal nikdo belgického franku, přepočítávalo se všechno na belgy, v Belgii samé však neznal nikdo (kromě směnáren) belgů a všichni Belgičané počítali a počítají na franky. Jiných důsledků celý tento experiment v praxi neměl, nechceme-li počítati mezi praktické důsledky skutečnost, že na nových belgických bankovkách bylo vytištěno, že platí »100 Belgas ou 500 Francs«.

Ilustrací těchto poměrů je malicherná, ale charakteristická příhoda. V létě 1927 přišel kdosi do hlavní kanceláře Čedoku v Hybernské ulici a žádal o belgický jízdní řád. Chtěl jeti do Belgie a chtěl si připravit cestovní plán. Ke chvále Čedoku budiž zaznamenáno, že belgický jízdní řád skutečně měli a byli ochotni jej prodat. Na jízdním řádu byla natištěna cena 3.50 Fr. Při dotazu po ceně jízdního řádu dostalo se tazatelův odpovědi: »17.50 Kč«.

»Jak to, vždyť belgický frank podle kursu platí 95 haléřů?«

Načež prodávající odpověděl se shovívavým úsměvem »neinformovanému« domorodci: »To je prosím omyl, dnes se v Belgii počítá na belgy a belga platí přibližně 5 Kč. Proto je cena 17.50 Kč.«

Kupující nejevil mnoho porozumění pro tento valutový výklad a když na jeho námitky další se mu dostalo odpovědi jen pokrčením ramen, nekoupil si jízdního řádu a počkal na první železniční stanici v Belgii, kde zcela přirozeně jej dostal za 3.50 Fr., t. j. za necelé 3.50 Kč.

To je praxe celé belgické změny názvu měnové jednotky. S hlediska mezinárodní prestiže je ovšem do jisté míry významnou skutečností, že záznam belgické va-

luty se děje podle belgů a nikoli podle belgických franků a je tedy pětikrát vyšší, než by byl podle belgických franků. Ale odvažujeme se tvrdit, že pro otázku spořivosti v Belgii samotné nemá belga vůbec žádného významu, když ho tam nikdo nezná a nikdo tam s ním nepočítá. Snad by se mohlo namítnouti, že malý úspěch belgy byl zaviněn tím, že nebyla hned ražena mince s tímto názvem. Domníváme se, že ani potom by se nová jednotka tak rychle nevžila, poněvadž v ničem není člověk tak konservativní, jako v poměru k penězům. Pro zhodnocení belgických zkušeností je nám ještě připojit, že krátce po Novém roce letos konala se v Bruselu anketa hospodářských a finančních odborníků o měnových věcech, jejíž dobré zdání vyznělo pro úplný a nezastíraný návrat k belgickému franku.

V našem měnovém názvosloví máme několik dokladů o houževnaté konservativnosti peněžních pojmů. Ještě dnes žije takřka v neztenčené slávě starý šesták — jeho sláva se ztenčila pouze ztenčenou hodnotou — místy ještě dnes ozve se dokonce starý čtyřák a nikterak nevyměřela stará zlatka. Při této konservativnosti se domníváme, že nejlepší rozřešení tohoto filologicko-měnového problému by bylo nechat korunu korunou. Kdo je šetrný člověk, bude šetrit i korunu — některé peněžní ústavy zavedly si zvláštní korunové automaty a to nikoli bez úspěchu — a domníváme se, že vysoké číslice, které se v našem hospodářském životě za nynějších poměrů objevují, nejsou toho rázu inflačního, aby mohly klamati o skutečném našem bohatství. Srovnávání hodnot s poměry předválečnými je ovšem na pohled dosti smutné. Ale nemělo by se zapomínati, že už nás dělí dobrých 14 let od předválečných poměrů a že nastala už také jistá stabilisace v pojímání hodnoty našich peněz. Je-li někomu koruna názvem málo republikánským, pak mu odpovíme, že republika má snad pevnější základy, než aby mohla být vážně ohrožena tímto názvem. Ostatně ta naše koruna, jak známo, není »ani ze zlata, ani ze stříbra, nýbrž z práce«. Je-li někomu jména koruny příliš »rakouské«, pak odpovíme, že i Rakousko v roce 1892 si tento název vypůjčilo ze Skandinávie a název se tím tedy nijak vážně neporakouštil. A namítá-li konečně někdo, že název československá koruna je příliš dlouhý a těžkopádný, můžeme mu odpovědětí návrhem, aby se škrtl název československá a abychom se vrátili k starému předválečnému názvu koruna, poněvadž dnes už nemá na celém světě koruny jako měnové jednotky než Československá republika a tři státy skandinávské. Není jistě žádného vážného nebezpečí, že by si někdo v normálním styku mezinárodním mohl splést československou korunu s korunou švédskou. Praktický život ostatně už si dávno vymohl a užívá prostého názvu koruna.

Nezapomínejme konečně, že název naší měnové jednotky byl nám kdysi posvátný, v době, kdy boj o udržení hodnoty československé měny byl věcí celého národa. Neměli bychom zapomínat onoho zájmu, s jakým se sledovaly kursovní tabulky curyšské bursy, a tento zájem u nás byl zcela jiného druhu, než obdobný zájem v Německu, Rakousku, Polsku a jiných státech. Bylo by snad příkazem naší národní hrdosti, abychom se nevzdávali tak snadno oně vzácné skutečnosti, že jediní ve střední Evropě uměli jsme udržet bez násilných zásahů starou měnovou jednotku, třeba poněkud

znehodnocenou. Vidíme, že Německo po těžkých inflačních zmatcích a astronomických číslech umělo se vrátit ke své staré marce. Proč bychom neměli my zůstat u své koruny, proč bychom tím trvale nevyjádřili kus svých finančních dějin, proč bychom utíkali od názvu koruny, když to nemůže vůbec nikomu prospět?

LITERATURA A UMĚNÍ

P. Eisner:

Studie o stylu šmoků.

Každý jazyk tvoří svou a jen svou atmosféru a situaci pro všechny, kteří jím myslí, mluví, píší.

Představíme-li si slovní a frazeologický poklad jazykový jako tištěný slovník, je němčina knihou velice roztrpanou a pošpiněnou častým užíváním; čeština je vedle ní knihou velice zánovní. Ani kdyby nebylo přestávky půldruhého století v literárním užívání češtiny, je jasno, že jazyk národa o tolik početnějšího otře, omele, opotřebuje se mnohem víc než jazyk národa o tolik menšího. Bezprostřední důsledek: Tvořiti nové slovní hodnoty je v češtině mnohem snazší. Až byl novým a původním českým básníkem, stačí ti vnitřní fond; nemusíš teprv překonati v sobě tu velkou opotřebenost, omakanost hmoty, z níž tvoříš, t. j. slova; co řekneš, je nové či může jím snadno být; co však je slovně neopotřebené, nové, je velice snadno také »obsahově«, protože přec pojmový a logický obsah útvaru, jemuž říkáme »slovo«, je jen částí, a někdy, jako na př. v lyrice, dost podružnou částí celkové jeho vyvolávací a dojmové schopnosti, tedy: panenský jazyk básní za tebe. Také opotřebený jazyk básní za tebe, ale velice nevídaným způsobem; stylisuje tvou myšlenku, nese při každém kroku nebezpečí vykolejení, převrácení; snadno udělá z tvé samostatné koncepce básně Goethovu, Heineho atd. až třeba Werflovu, a právě toto spolubásnění starých jazykových vrstev musíš v němčině překonat, hodit jazyk do retorty, poslat do chemické cídírny. Je to o práci, o velkou práci víc, než koná básník literárně mladého jazyka. Je snad jasno, co myslím, a riskuji zde proroctví, že také v češtině bude jednou jinak, a že básníků-neepigonů výrazem a tedy také obsahem, zejména lyriků, bude stále méně.

Situace, daná poměrnou novostí češtiny, činí, že čeština je jazykem — mimikry pro českého šmoka, jež poznati podle jeho mluvy je nepoměrně těžší než poznati šmoka německého. Nastupují důkaz, omezují se na zcela střídmé ilustrace, jimiž dala by se jinak naplnit kniha.

Šmok je člověk, jenž pro nedostatek osobnostního jádra, povahového těžiška, hustoty svého Já, frázovitosti své vnitřní existence tíhne k frázovitosti výrazu. Nicotnost jeho myšlenky touží spojit se s nicotným, omlentým, omakaným a pošpiněným slovem, a učiní tak; propast nicoty spojí se s druhou, fráze obsahu s frází slova.

Řekněme to obrazně. Silnice a po jejím boku svah. Sníh silnice je rozryt brázdami těžkých formanských vozů, žebříňáků, kočárů, vozíků, jak bývá po velké frekvenci. Na stráni je sníh netknut. Dva lyžaři. První,

dobry — autor-karakter, člověk s vlastními čidly a vlastním světem — jede po stráni podél silnice, táhne první brázdou panenským sněhem. Druhý, špatný — člověk vnitřní prázdnoty, člověk-klišé, šmok — pokouší se také o stráž; ale po prvním zdvihu »prkna« srazí ho zákon tíže na silnici a právě do nejhlubší brázdy. Anebo nepokouší se vůbec a jede si vesele kolejí obecní silnice. A těch kolejí má němčina mnohem víc, neboť je silnicí s velkou frekvencí již po staletí.

Němčina papírovatí od dob středověkých dvorských kancelářů, a rostl jí pak frazeologický copánek vesele dál. Odtud ty rozkošné zkameněliny *M a s s n a h m e n v o r k e h r e n, E r h e b u n g e n p f l e g e n, V o r k e h r u n g e n t r e f f e n*. To je první kolej, které se německý šmok nevyhne.

Dále je tu mnoho frazeologických útvarů na aliterčním podkladu — *mit Mann und Maus, über Stock und Stein, in Feld und Flur*. Tajná neodolatelná síla chce, aby německý šmok jich užíval a prozradil se jimi. Má-li říci, že lidé šli někam valem s celou rodinou, řekne určitě »mit Kind und Kegel«, a už ho tu máte, daktyloskopicky usvědčeného.

Je tu také celý slovník slov zastaralých a přílišným užíváním v t. zv. vysokém slohu zesměšnělých. Proto řekne šmok určitě *K ä m p e* místo *K ä m p f e r*, a už to stačí.

Připočteme k tomu všechny fráze ze sféry nekancelářské, spoustu reminiscencí z četby, »okřídlených«, t. j. tisíce tlap zchromených slov, citátů z klasiků, a máte hlavní a plně postačující měřítko, která vám německého šmoka prozradí, jakmile jen zavádí o nástroj, jímž z dopuštění bohů »vládne«.

Je pak dost lhostejno, o jakou odrůdu šmoka jde. Šmok liberální, t. j. vyznání israelského, pro osvětu a ideály lidstva zapálený, bývá bojovný, někdy také námořnický. Proto provádí tyto akce: *eine Bresche schlagen, die Fahne des Fortschritts hochhalten, das Staatsschiff steuern, der Freiheit eine Gasse bahnen* a jiné neplechty.

Šmoka arijského poznáte třeba po jediném slově *Mannesmut* nebo *Jugendlust*. Nebo řekne *Fraue* místo *Frau*. Nebo dokonce *eine minnige Jungfrau*. Ba stane se, že řekne *ein wackerer Mann*.

Část slovníku je jim společná. Když mluví o tanci, řeknou *das Tanzbein schwingen*. Popisují jarní slavnost: *Schöne Frauen kredenzt den schäumenden Trank*. Propagují dobročinný podnik: *Jedermanns Pflicht ist es, sein Scherflein beizutragen*.

Přeložme si to. Učiniti průlom: Je vám tak nanič jako lepšímu Němci při té *Bresche*? Neří. Třímati prapor: to je sice i po česku povážlivé a trestuhodné, ale porucha žaludku není přec tak velká jako pro Němce.

Eine minnige Jungfrau — vlnadná, půvabná, milostná panna, dívka: kam se to poděla ohavnost originálu? A *das Tanzbein schwingen* neřekne ani stoprocentní český šmok jinak než zatančiti si, vytančiti se. *Krásné paní* podávaly pěnivý nápoj — nevím, proč by se i misogyn nenapil z této české sklenice. Ovšem, snad je

český šmok, který by tu na sebe našel rým »mok« (kypící, možno-li).

Sein Scherflein beitragen: přispěti penězem. Přispěj klidně, nemáš důvodu k bojkotu jako jej má Němec. Ani »hřivna« tě neodradí tak jako Němce její originál.

A konečně ein wackerer Mann. Proč by muž nesměl být »řádný«? Wacker však — vyloučeno. (Neříkejte, že by mohl být také »čacký«. Vím to, ale nechci na to myslet.)

Srovnejte ještě tyto dvě věty:

Wenn in Feld und Flur wieder neues Leben erwacht und die munteren Sänger des Waldes ihre frohen Weisen erschallen lassen, wohlan, da ist es Zeit, der Minne zu pflegen.

To je tedy:

Probudí-li se opět nový život v polích a luzích a propěvují-li radostní lesní pěvci, je čas oddati se lásce.

Nevím, poslechnete-li této české výzvy. Ale jak nezápadný je nevkus české věty, srovnán s výtažkem všeho šmokovství ve větě německé, kde jsou — a ta věta není násilně konstruována, šmok vám ji napíše bez váhání — výrazy a obraty: Feld und Flur — munter — Sänger des Waldes — Weisen (a zvláště frohe Weisen) — erschallen — Minne (a nad to ve frazeologických zasnubách se slovesem pflegen).

A ještě větu, jak ji téměř denně najdete v hudební rubrice německých listů (pokud ji vedou šmokové, tedy zpravidla):

Nicht endenwollender Beifall des Publikums, das den Saal bis auf das letzte Plätzchen füllte, lohnte den Künstler.

Přeložte si to:

Pěvce odměnil nekonečný potlesk obecnstva v plničkém sále (horší překlad: v sále plném do posledního místečka).

Podle toho znění pouhý Čech jakživ nepochopí, že ta jediná věta, zdánlivě pouhé konstatování, je visitkou literární méněcennosti. Vězí to ve slovech »nicht endenwollend« a »Plätzchen«. Abych řekl proč, potřeboval bych odstavec. Ale kdyby šmok se jich vyvaroval, čehož neučiní a učinit nedovede, a kdyby věta zněla lidsky, t. j. Unendlicher Beifall des Saales, in dem kein Platz unbesetzt war, lohnte den Künstler — dostanete český překlad na vlas stejný.

Nebo dovedete si v češtině představit situaci, aby jediné slovo-citát, jsouc míněno krvavě vážně, ponořilo vám srdce do vlny hnusu? Nedovedete. Němec dovede. Stačí, když si vzpomene na onoho netvora, který své říkání o jaru zakončil slovem »Tandaradei!«, jež o sobě je přec úžasným citoslovcem erotické a životní rozkoše (Walter von der Vogelweide).

Myslím, že jsem něco dokázal thesis: v češtině je šmok nenápadný, čeština je pro něho mimikry; němčina je co slovo jeho zrádcem.

Českého šmoka poznáte jazykově tehdy, když řekne na př. Caveant consules. Nebo ve sféře nacionální či stranické fráze, která byla vždy dobrým zku-madlem.

Tedy stojí-li český šmok jako německý na stráži. Nebo konstatuje-li — i to je převzato od p. kolegy z kmene Löwy — pružný krok p. ministerského předsedy. A ovšem, ovšemže tehdy, vi-

dí-li děvuchy, chystá-li se na veselici a dává-li slunko zlatit sochu sv. Václava.

Konsulové, pružný krok, Morana, mnogaja ljeta, odvěký boj, děvuchy, veselice, bujarost a slunko, jež tropí nezdobu na soše — myslím, že je to trochu málo a že čeština zůstává zde leccos dlužna. Je-li proto zatím jazykem, který šmoka ukřívá, bude nutno vybudovati metodu odhalování českého šmoka na jiných základech.

Drobnou pomůckou bude tu poznatek, že šmok, nemoha se prozradit jazykově, prozradí se často aspoň typograficky. Kopečky teček, vzduchoprázdným prostorem pomlček, vykřičníkem, otazníkem, v jehož smyčce zardousila se myšlenka. Je to však jen kriterium ad hoc. Mnoho jich chodí kolem nás, mnoho maskovaných dosud a šat jazyka na ně mnoho neprozradí. Proto, říkám, je třeba jiných metod. Neboť znáti šmoka, kdekoliv se vrtně, je věc z nejdůležitějších.

M. Pujmanová:

Berlín a jeho divadla.

Krásný je Berlín ve své mocné jednotvárnosti, v šíři ulic, proplachovaných čerstvým vzduchem, ve své hygienické symetrii. Ulice se řezou v pravých úhlech a pracovní průvan v nich fičí. Spalovače sazí v komínech spalují mour. Kouř vychází čistší. Prach a bláto snadno se smývá s asfaltu a frekvence ho leští. Řekli byste, že někde nad městem obrovský ventilátor větrá všechny pachy. Je to město bez vůně. Vzduch je tu čistý a rychlý, pohání do předu. Tam za nížinou na sever duje moře. Snad trochu slané ostrosti, destilované pískem, dálkou a borovicemi, je ve vzduchu. Je to město ošlehané, otužilé, dokonalé kostry, kovových šlach. Vzniklo skoro najednou. Je základní. Mluví logikou roviny. Nezná v plánu, co je stlačená houštka doliny, šachty příkrých ulic a trychtýře náměstíček Žižkova a Montmartru, nebo povětrná náměstí nahoře, rozpiaté jak draci, tvaru deltoidu, klouzající dolů, nebo uličky, které se větví jak vlasečnice dějin a vedou do šneků a architektonických záhad a lidská obydlí zavěšená v hroznech nad sebou a Jakubovy žebříky měst; nezná, co je skála a na ní hrad a jejich strmá vznešenost, za kterou se platí srdce tlučením. Berlín, to je velkolepý pořádek krychlových kategorií. Městský hluk tu nevíří a nebzučí jako v Paříži a nepění a nehraje, jako ve Vídni, ale spěje. Z vělí práce v Berlíně jako by si ponechávali hlavně vosk, jímž leští kilometry linolea, skvělý vosk, jímž apretují všechno, co vezmou do ruky, do čistoty a určitosti. V čtyřmiliónovém městě lidé a vozy pohybují se jaksí odstaveny od sebe, dost místa je mezi nimi, lidé tu bydlí ve větších pokojích, míň vytápěných. Tmel a pyl není ve vzduchu, ale dost kyslíku pro všechny. Čistota, distantnost a velký rozměr charakterisují Berlín.

*

Umělecký vtíp tohoto čtyřmiliónového města není tak v hodnotě, jako v množství. Kdyby se to statisticky propočítávalo, myslím, že v Čechách najdete houšť na sobě živých, chtivých, probudilých lidí, talentu a krásy. Ale protože je nás málo, na každém mnoho závisí a ohromně záleží. Jen v Praze je někdo nenahraditelný! Tady není umělecká katastrofa, když se jeden herec rozstóná nebo urazí. Berlín, ta největší evropská diva-

delní bursa, disponuje velikou nabídkou a možností výběru, což je kruté pedagogické; lidé se musejí krajně napínat a přemáhat, aby obstáli v konkurenci. Ale když se jednou vyvíhnu, jsou nekonečně lépe placeni za svou práci než u nás, a ani půl se tak nenadřou. Hrají v seriových představeních, 6 neděl až tři měsíce denně tutéž roli, dopoledne mají pro sebe, nemají zkoušky, mají čas se vyspat a dělat sport. Velcí herci, jako Pallenberg, dávají se angažovat jen na role, berou honoráře za večery i procenta z autorského výtěžku; jejich jméno namnoze rozhoduje o tom, bude-li kus hrán a o počtu repris. Odehrajou si jednu roli, jedou si odpočinout ven nebo na cesty a vyberou si zase novou. Že při tomto způsobu života si déle udrží mládí a zdraví a lépe i vyživí talenty, že hlavně nabudou oné samozřejmosti vyšší životní úrovně a pohybovat se, je na snadě. Kdo to má, myslím, v Berlíně zlé, jsou šaržisti. Jsou veskrze horší než u nás, a hůře placeni. Rozdíl mezi šaržistou a solistou, který neexistuje u Moskevských nebo Habimy, a který je (a platu) dost nepatrný v naší demokratické instituci, v Berlíně zeje.

Viděla jsem představení Hauptmannových »Tkalců« v Jessnerově režii v Staatstheatre. To mnou pohnulo hluboce. Lidé určitě šli z toho představení jiní, než tam přišli. Jessner dával »Tkalce« s nevýslovnou něhou a úctou, v sebezapření střízlivosti, s naprostou lidskou noblesou, nedělaje z nich ani chrchlavá a invalidní zvířata, ani čísla kolektiva, ani výtvarné prvky, ani rozpoutané vášně, ani žánrové výjevy pro sebe. Hráli je tak: člověk je vznešený, protože jí, má hlad a pracuje, miluje a umírá a podroben jest vši bídě přírody a veřejného pořádku. Hráli je — přirozeně. Herec je — má být — někdo ne umělečtější, ale přirozenější než my, kdo dovede vybavit, ztlumočit a ztělesnit bez oklik všechno, co v nás dříme, koktá a kulhá, co stud, rozpaky, nezvyk nebo právě zvyk, lenost, vlek života a nedostatek času dostati se k sobě nám nedá. Takové to tedy bylo; a nad tím absolutní smysl pro meze, poměr, vyvážení, stupňování a celek; jakživi jste neviděli uzavřenější představení. Padesátiletý Jessner na fotografii má vypracovaně změkklý, smutný, odělaný, mrzutý, transparentní a hrdý profil s převislým nosem; podobá se, se svým staromódním, jako buditelským obličejem, pod kterým bezděky hledáte Vatermordy, Richardu Wagnerovi (bez jeho geniální smělosti) a Palackému. Vkus, s jakým si nepovolil v »Tkalcích« ani gram sociální sentimentality, hluku nebo využití jednotlivého herce na svou pěst, dostupuje oné ostré meze, kde se kryjí: umělecká kázeň a svědomí, umělecká forma a přesvědčení. Jessner je charakter.

Nejdřív jste byli zklamáni. Na začátku, v té con sordino střízlivosti, si myslíte: nic to nebude. Bude to vysmáhlé, tuhé. Ta nivelisovaná bezpřízvučnost tkalců, kterým expedient měří, váží a prohlíží lupou skutečné stučky plátna jednomu po druhém v jaksi německém, modrofialovém světle pro chudé a mrtvé — vysuší srdce, budem se jednoduše nudit, bude to vleklé, pedantské divadlo, bude to otrava. Ale od chvíle, kdy voják Jäger začne, zase tak volně (zdánlivě) nenáročně, bez barvy a úplně procítěně říkat v bytě starých svou revoluční báseň, div nebrečíte a jste doma. V tom to právě bylo, v té nebarvě, v tom bez gesta, v té krajní výrazové kázní; byli naprosto přirození ve svém běžném životě bídy, které uvykli a která je nepřekvapovala a při tom měli každý útočiště sám u sebe v duši,

jako když se vyčistí na zataženém nebi bledě modré, malé místo.

Hlavní věc, že Jessner měl ty tkalce rád, bez charakterisační zvědavosti, že se v něm dalo a naplňovalo něco citového — marná věc, ani režisér nemůže na kus jít jen divadelním smyslem, mezaností a kulturou. Úžasná byla scéna drancování. Do továrníkova bytu vkradli se všichni a skutečně bili do lustru a vytahovali koudel, žíně z nábytku. Jak žádá mrav; ale počínali si plaše, roztržitě, zamyšleně, ostýchali se, vykonávali to jako truchlivou povinnost a byli při tom strašně smutní, skromní, rozpačití, zůstávali přimáčknutí lidé, kterým továrna šlápla na prsa; nic divokého a vítězného v tom nebylo. Jak se stává v životě: člověk si napřed maluje slavnostní vrcholnou chvíli a ona pak projde úředně, běžně, mimochodem; bylo to jako ve skutečnosti na druhou. Bylo to představení takové citové čirosti, jako ocel kalená v plameni, desinfikovaná ode všech frází jak v divadelnictví, tak soukromě. Lidská záležitost naprosté důležitosti šla s vámi z divadla, držela vás i po divadle a nedala se odstrčit; bylo to jako sugesce bez estetiky, kde umění bylo vysunuto jako něco třetího mezi a vešli jste v přímý styk.

*

V Reinhardtově Komödie, intimním divadylku, hráli šikovnou, napínavou a lidsky hrubě traktovanou francouzskou kuriositu o impotentním muži, který se ožení s chudým děvčetem. Eunucha hrál Homolka, dobře divný v tlusté melancholii, potlačované zlobě, číhající neklidu člověka, který se liší, a dívku Grete Mosheim, kultivovaně tichá, mladá erotická herečka, která si letos začíná dělat jméno. Nebylo to dohromady nic neobyčejného. Ale kontakt v maličkém studiu pro 300 lidí, nosnost šeptů, důvěrné napětí paus, v kterém slyšíte puls herců a začnete dýchat podle nich, ta blízkost sepětí za něco stojí, když jsou to herci, kteří dovedou hrát ticho, jako tady.

*

V režii Barnowského, v divadle Königgrätzer Str., viděla jsem Galsworthyho »Utěk«, vleklé, nudné a rozvrácené představení bez nápadu, s ubohými okresními vtipy, v nepořádku a nijaké. Když si člověk vzpomene, s jakou sváteční opravdovostí to zahráli a vypravili ve Stavovském. Za zmínku stojí jedině Ernst Deutsch, který hrál uprchlíka, nejkrásnější herec v Berlíně. Chovají si ho tam jako exemplář nejvzácnějšího jaguára. Hraje nenalícený, s jámami očí a chřípí, a hraje trestance svrchovaně, dandyovsky, uličnický, vesele, pořád nad situací. Ale nebylo to to pravé; byl to vtipný flirt s nepatetičností, kterou Jessner nebo Homolka vyvažují z hlubin, ode dna, z lidské tmy.

*

A teď ten, už prodebatovaný Piscatorův »Švejk«. Divadlo okázalé, propagační, ztechnisované, reklamní, divadlo nejen komunistické tendence, ale prostě proletářského chlapíka, veselí, neodvislosti, zpupnosti, divadlo, snažící se vyrvat veliké, syrové bloky světa zvenku a dát je divákovi v podívané na pospas, divadlo zvenku jako reakce na úplnou lidskou odstíněnost, vrstvitost, vypracovanost a dovršenost Moskevských, Habimy, Jessnera, poběhne souběžně a nedá se už vyškrtnout se světa. Chcete-li myslet německy a filosoficky, pro přehled, je to zásadní spor o mikrokosmos a makrokosmos. Divadlo, kterému jsme zvykli, vy-

pracovalo a vypracováva svoj ľudský mikrokosmos, a piscátorské se teprv pokouší o to, sehnat prvky k svému makrokosmu. Zatím jeho zábavnost je jen odpočinek od 1. dramatické vážnosti, 2. od konvenční veselohernej gracie, a jisto je, že vyžaduje po technické, mechanické stránce nesmírné vynalézavosti v střídání prostředků. Pohyblivý chodník, na kterém Pallenberg hraje, Grozsovy zvířecky zlé, požíravé obličej štábsarztů, naskakující na plátno fotografickou kresbou koscoura Felixe, filmová běžící kulisa a dobrá, opilá, vesele dešperátní hudba k tomu, vydrží vás překvapovat a ohromně bavit jen chvíli. Při Piscátorovi dalo se vám obráceně, než při Jessnerovi: nejdřív jste se úžasně bavili, a pak ochabli, šlo to pořád stejně zábavně. Pallenberg jako Švejk nebyl ani komunistický; ani český, byl prostě mazaný, chlapík, ferina a idiot dohromady, který vyhrává, kterému se nic nestane, i když upadne, protože malí lidé mají blízko na zem. Držel figuru mistrovsky suše v jednom rozměru.

Lituju velice, že jsem tam nezastihla Sinclairovy »Zpívající Vězně«, které teď Piscator dělá. »Zpívající Vězňové« jsou hrůzně monotonní, tendenční a přesvědčující hra, kde přestávají žerty, když člověk umírá v kobce. Na tom představení se uvidí, jak vypadá Piscator, když je opravdový.

FILOSOFIE

Will Durant (Brooklyn, New York):

Je filosofie odsouzena k zániku?

Nedávno v jednom časopiseckém článku poznamenal dr. John B. Watson*) nahodile (ježto na té otázce vůbec nezáleželo), že filosofie je na umření, a za padesát let že jí bude konec. Jakožto jeden z těch, kdo filosofii provádějí v praxi, a pro něž vivere má s philosophari životní spojitost, chtěl bych podati o filosofii nález odchylný a poraditi pro ni operaci omlazovací.

Proč myslí prof. Watson, že je odsouzena filosofie k zániku? Protože je nevědecká, protože činí nedokázatelné předpoklady, a protože se její metody neomezují na vnější pozorování, fyzické zkoušky a matematické měření. Ježto při svém studiu zvířecího chování nenalezl pro pohled do nitra nijakého upotřebení, je dr. Watson přesvědčen, že nahlížení do vnitra nemá při studiu lidského chování ceny, spolehlivosti ani mravní hodnoty. Ježto za svého předpokladu, že veškeren život je mechanický, nepřišel na žádný způsob, kterak by vysvětlil vědomí, dr. Watson prostě popírá, že vědomí existuje, a napovídá, aniž okem mrkne, že myšlení je pouze jakési vzdouvání hrtanu. Ježto pak si vzal do hrtanu, že tento svět je výlučně hmotný, mechanicky určený ve všech svých částech a výkonech, uzavírá, že se všechny věci dají studovati mechanickými metodami a nástroji, že žádná jiná metoda nám nemůže dáti jakékoli cenné informace, a že filosofie musí přijmouti poslední pomazání a vypustiti ducha.

Protože se mi před nedávnem dostalo od dra Watsona jistých laskavých poznámek, připadá mi nyní značně za těžko dáti průchod své filosofické nevraživosti a srdce mi nedá, abych se pu-

stil s naostřeným končirem do toho vraha metafysiky a obstaravatele pohřbů pro filosofické soustavy. Snad se naše utkání nejuhlazeněji vyřídí tak, že rozevřeme náručí, obejmeme svého odpůrce a vítáme v něm filosofa, který jest jím nevědomky (pan doktor nám tvrdí sám, že vědomí u něho není).

Filosof je člověk mající nějakou teorii o přírodě a světě. Dává si práci, aby naše ověřitelné a vědecké poznání vesmíru, pokud má mezery, doplnil a zcelil nedokázatelnými předpoklady. Pouští se do toho, že svou obrazivostí a svými domněnkami nastavuje zprávy, které mu dodávají jeho smysly a vnitřnosti. Není zapotřebí, aby tak činiti právě chtěl; prohlásí se třeba za pozitivistu, jako Comte, a přeje si omeziti se na přesná fakta; nebo prohlásí o sobě, jako Spencer, že je stoupenecm Nepoznatelna, a že nejzazší přirozenosti věcí nezná; ale už v tom, jak pronáší své protesty, činí předpoklady neověřitelné a stává se filosofem chtě nechtě. Kdyby stoupenec Nepoznatelna dovedl žíti tak neutrálně, aby si svou tajnou víru nebo nevěru uchoval v tajnosti, snad by se mohl dopracovati jakéhosi moratoria vůči filosofii, jakéhosi kosmického bezvědoma. Ale toho ani největší skeptik nesvede; nutně se přidá k jedné straně nebo ke druhé, sázeje v životní hře: nechat je pro agnosticizm nebo pro positivizm, nechat nás ujišťuje — v transcendentním jasnovidectví, že jisté fáze skutečnosti jsou nepoznatelné, přece jen musí při tom žíti, jako by si vybíral jednu nebo druhou možnost z oněch úžasných dilemmat, ve kterých záleží filosofie. Musí se nějak ustanoviti na tom, zdali země, jež nás nosí, je dílo inteligence tvořící podle plánu, či nikým neřízený boj molekul a neuronů za odvrácení nevyhnutelné smrti. Musí se rozhodnouti, zdali je strojem, jenž vstupuje v soubydlení s jiným strojem, aby plodil strojní mládata; či zda je rozbujelý nositel jakéhosi životního elánu, majetník jisté tvůrčí spontánnosti, chvilkové tavidlo na božský oheň. Musí se rozmysliti, zdali svým vodítkem bude míti rozum s jeho ne zrovna jistými postupy, či velebnou bezprostřednost »intuice«. Musí se ustanoviti na tom, bude-li své ženě věren, či se dá do nákladnějšího odbývání svých energií. Musí se rozmysliti, zdali, až ho pochovají, dojde tím svého konce, či svým pohřbem jen nastoupí v existenci vznešenější. Musí se usnísti ve své mysli na tom, má-li vůbec jakou mysl, či má-li jenom filosofický hrtan.

To všecko jsou otázky životní důležitosti; a filosofie by se mohla definovati jakožto záležitost života a smrti. Ku každé z nich dr. Watson zaujal postavení — ve své průdušnici. Má za to, že všechny útvary skutečnosti, dřeva i kameny, laskavost i modlitba, podléhají měření fyzikálnímu; je to předpoklad velkolepý, úplně se vymykající ověření, a činí z něho filosofa. Má za to, že správný je materializm, i ohlašuje svou filosofii způsobem chvalitebně prostým. Má za to, že svět je mechanismem, a že sám je strojem, jenž mechanicky a nevědomky dumá o nadbytečném vývoji vědomí u toho stroje; to jest, má svou teorii o světě, které nelze až dosud dokázati, a která si zaslouží jméno filosofie. Má za to (arciže vědecky si to dokazuje), že v životě není žádné spontánnosti, že každý úkon každé bytosti a každá nota v symfonickém orchestru byly určeny a nezahladitelně vypsány onou proslulou prapůvodní mlžinou, jež zaujala místo ráje v bájesloví vědeckém. Má za to, že mysl je hmota, a že Bůh je mrtev.

Nuže, tohle jsou všecko předpoklady možné a v sobě srovnalé. Každý filosof má právo je činiti anebo činiti předpoklady opačné; vědec ovšem nikoli. Jest nám činiti předpoklady ty anebo opačné; a činíce je pozvedáme se nad veškeré vědecké dokazování. Život požaduje, abychom si činili předpoklady o přirozené povaze věcí a osudu člověka. »Netvořim si domněnek« je heslo vhodné pro mrtvolu. Hypotesy budeme dělati vždycky a lákadlo absolutna bude nás přitahovati stále. Proto (mimo jiné četné důvody) je filosofie zajímavější než věda; je

*) Proslulý původce behaviorismu, to jest mechanistické psychologie, vycházející z reflexních úkonů člověka i zvířat a přestávající na objektivním studiu živočišného chování (behavior) z venku, nedbajíc tak řečené duševnosti.

dobrodružstvím do neznáma, cestou po nekonečnu; vedle této vzrušující výpravy objevné se věda ukazuje asi stejně vábivá jako násobilka nebo jako dvojité účetnictví.

Všichni jsme tedy metafysiky; jdeme nebojácně za meze, ku kterým dosáhne naše zmotaná fyzika; a jediný rozdíl mezi metafysikem, jenž se přiznává k metafysice, a pozitivistou, jenž se prohlašuje takovým, záleží v tom, že onen je (v této příčině) poctivec. Nazýváme-li dra Watsona filosofem, musí mít s námi trpělivost a snést to. Jeho hrtan je pln podivuhodných hypotéz o vesmíru; on trpí potlačovanou metafysičností.

Jsouce takto hotoví se svým argumentem ad hominem (jež lze obrátiti proti každému pozitivistovi), podívejme se poctivě do tváře těm nesnázím, které odvracejí lidi realistického smýšlení od filosofie. Sotvaže zběžně popatří na dějiny spekulace, svádí to línou duši k závěru, že si každý filosof odporuje se všemi ostatními, takže nakonec nevyplývá z toho nic. Avšak... není možná, aby kdo prostudoval velké filosofy třeba i jen zpola důkladně, aniž to změnilo jeho smýšlení ve stu bodech ne bezvýznamných. Takový člověk změní své smýšlení i stran sporů mezi filosofy; neboť objeví, že skoro ve všech základních problémech se skoro všichni filosofové shodují; kdežto různost mezi nimi vzniká spíše z názvosloví jejich doby, než z myšlenkového nepřátelství jedněch a druhých. Studuje-li takový člověk zároveň dějiny vědy, objeví, že daleko více ve vědě než ve filosofii se teorie a nezměnitelná dogmata mění, jak v kaleidoskopu.

Před padesáti lety se naše kosmické dějiny začínaly Laplaceovou hypotézou mlžinovou; nyní se začínají planetismály Th. Ch. Chamberlaina**) (či se ta móda už také změnila?). Biologie měla před 50 lety za svou bibli Darwinův »Původ druhů«; teď nikdo není dosti nepatrný, aby jej uctíval. Newton stanovil jisté zákony pohybu a Einstein je zrušil. Mayer a Joule a Rumford a Davy a stovka jiných dokazovala nezrušitelnost hmoty a zachování energie; a pp. Soddy a Rutherford a Lucien Poincaré začínají metati hanu na tato nejdražší dogmata novodobé vědy. Jiný Poincaré (Henri) nám říká po francouzsku a Pearson po anglicku a Mach po německu, že co se jmenuje »exaktní« poznání vědy, je toliko zkratkovým popisem přibližných pravděpodobností, a věčné a neměnné přírodní zákony jsou jen statistické průměry pozorovaných návyků hmoty. (Co si počneme s vědou, jež se stala stejně nejistou jako filosofie, a s přírodou, jejíž zákony jsou tak spolehlivé jako statistika?) Matematika byla kdysi soustavou stroze exaktních a neomylných pravd; najednou se začaly množit rozměry, začala se nekonečna zahrnovati navzájem, stala se část stejně velkou jako celek, a Einstein dokázal, že přímka je nejdelší vzdálenost mezi dvěma body. Francis Galton a Karl Pearson si naříkali, že jsme sázeli všecko na Prostředí, kdežto klusáckého vítězství dobývá Dědičnost; a teď nás poučuje dr. John Broadus Watson, dav dvěma stům děčkům vyflhnouti se, že hlavním činitelem při určování charakteru a osudu je prostředí zárodku a děcka, a že na dědičnosti záleží méně. Každý dobrý dějepisec dokazuje, že dějiny jsou »veletokem nepravd«; každý dobrý egyptolog má nový žebřík dynastií a dat, odchýlných mezi sebou jen o několik tisíciletí; a každý dobrý antropolog dneška má úsměšek pro E. B. Tylora. Vědecká pokusná laboratorní psychologie odborníků, jako byli Wundt, Külpe, Ebbinghaus, Cattell a G. Stanley Hall, je hozena mezi pochované mrtvé neomylnosti. Dr. Watson dělá, seč je, aby k těmto předpotopním nebyl nezdořilý; ale nedovede napsati jediné stránky své nejposlednější a jediné vědecké psychologie, aniž rozsype vnitřnosti svých předchůdců mezi všechna souhvězdí zvířetníku. Pro filosofa je to veselý cirkus.

**) Planetismální hypotéza odvozuje původ oběžnic ze srážky dvou hvězd místo ze zhroutnutí kotoučovitě mlžiny.

Vytknuvše taktó břevno v oku odpůrcově, můžeme si nyní dovoliti, že připustíme smítko nebo dvě ve svém vlastním. Ano, filosofie jest temná; ale takový je též Shelley, taková je i věda, taková je i žena; temné je, cokoli je zajímavého. Horší je, že bývá nepoctivá; zamilované předsudky svého srdce, nebo theologii svých tětíček, ustrojujeme do úboru neúprosně objektivního Rozumu. »Metafysika«, praví Bradley, »tot shledávání špatných důvodů pro to, čemu věříme instinktivně; ale shledávání ony důvody je neméně instinktivní«. Někdy je to shledáváním špatných důvodů pro to, čemu bychom chtěli, aby věřili naši sousedé. Je těžké říci, zdali byli někteří filosofové tulpasi či diplomati. Mechanista se zřídka kdy chová tak, jako by pokládal sebe za stroj; jak ukázal Bergson, směje se, když se přistihne, že se tak chová; a lpěti na té své teorii může jenom za jistého sebeklamu. Idealista se málokdy chová tak, jako by myslil, že jeho světlice přestává existovati, když ji opustí, anebo že sám přestává existovati, když spí a žádná mysl ho nevnímá. Není pochyby, že trochu temnosti filosofie zaviňují lži, které říkála. Pravda je jasnější než smyšlenka.

Polovice výtek pronášených proti filosofii zaviněna je tím, že se v nové době převážně zabývá problémem poznání. Ve svém úsilí vyvrátiti materialism se filosofové, kteří byli jen poloposvětštění bohoslovci, uchýlili k divokému pokusu, převést hmotu na mysl; z jednoduchého výroku, že vnímáme hmotu, jenom když ji vnímáme, pokradmu uzavírali, že ona existuje toliko, když je vnímána. Každý útok na tuto báhorkovou filosofii Němců a každý záchranný pokus o vyproštění filosofie z propasti a bažin noetiky bude vítán a schvalován všemi opravdovými milovníky »drahé potěchy«.

Konec konců, jaký je užitek z filosofie? Otázka tato je neslušná. Netážete se tak o básnictví, které je rovněž obrazivou sestrogeninou světa neúplně známého. V úzce americkém smyslu filosofie jest neužitečná: nerozhojní vašich příjmů, ani vám není platna při obchodování s koňmi, ani vám neporadí při vašich volbách v Saratoze nebo na burse. Ba možná, že i pozbudete jejím vlivem hodně zájmu a ctízálosti v takovýchto věcech. Ale což jestliže i vyhrajete v Saratoze nebo ve Wall Street nebo ve Washingtoně, a potom shledáte sám o sobě, že jste nevědoměcky naivní, neomaleně dutý v hlavě, surový v svém chování, chaotický v toužení, nestálý v charakteru a nevidomě ubohý? Ba právě, filosofie by měla dáti vám nejprve jednotu myslí. Jsme všichni tak zanedbáni a plní rozporů ve svém myšlení; potřebujeme trochu soudržnosti a srovnalosti; seberme se a vzchopme se k oné celkové perspektivě, kterou jest filosofie, — a potom skrze jednotu myslí musí přijíti sjednocení tužeb a skrze ně ona jednota charakteru, kterou je osobnost, a skrze tu ona jednota života, která je tajemstvím takového skromného štěstí, jaké si člověčenství může udržeti. Filosofii by bylo lze definovati jakožto sjednocené poznání sjednocující život; není filosofii, je-li samotným poznáním, scholasticky ze všech stran odříznutým od životních záležitostí. Filosof je člověk, jenž se předělává ve směru své veliké touhy a dodělává se oné sebekázně, bez které jsme nevyhnutelně otroky jiných.

Posléze však filosofie není pouze studiem soustav; je zušlechťující důvěrností s velikými lidmi. Jest jednou z oněch silnic, krouticích se a kopcovitých, které vedou do Edenu, v němž geniové neumírají a moudrost s krásou vyhrávají. V oné Krajině Mysli čekají, aby nás uvítali, Sokrates a Plato a Epikurus, Rafael a Leonardo a Angelo, Bach a Beethoven a Wagner, Goethe a Shelley a Keats, všichni ochotní hovořiti s námi, dokud se nám chce poslouchati, a dbají toho, aby se s námi rozdělili o to nejlepší, co mají. V tomto Městě se rozkládají nevyčerpatelné poklady na dosah našich rukou; jen hledati a nalezneme. V onom vzduchu nemůžeme žíti dlouho, aniž svou společností — mimo svou vůli — o hodně zjemníme.

Možná, že povzneseme-li se v ony jasné výšiny, i my budeme kteréhosi dne dosti bystrozrací, abychom viděli novou pravdu a krásu ve světě, a dosti výřeční, abychom ji lidem zjevíli. Stoupejme. Možná, že potom nalezneme dra Watsona mezi filosofy.

Přeložil Dr. Jos. Schützner.

ŽIVOT A INSTITUCE

Dr. Frant. Kočí:

Čtyři léta na Borech.

Bývalý ředitel trestnice na Borech píše v tomto článku vzpomínky na dobu působení v tomto ústavě.

I.

V Langrově »Periferii« přichází na scénu soudce, který se stal obětí rozporu mezi vnitřním pojetím spravedlnosti a jejím vnějším výkonem. Třicet let toužil po spravedlnosti, jež by byla štěstím těch, kteří se chvěli před jeho soudcovskou stolicí. Jeho srdce bylo s nimi, těmi zlodějíčky, podvodníčky, zabijáčky a loupežníky, ale jeho spravedlnost byla metlou v ruce lidské společnosti. Nikdy nikoho nespasila, jen jako ránu kyjem čekali ji od něho. A proto se stal ohavným řemeslníkem ve svém úřadě a musil sáhnout po kňaku . . .

Tu spisovatel vystihl, že právnictví není ještě spravedlností. Toliko jí slouží. A jurisdikce Langrova soudce jí sloužila špatně. Snad měl autor příklad ze skutečnosti. Či neozval se již stejný povzdech z prsou leckterého trestního soudce? I mne se dotkla taková krise. Bylo to za války. Vedle opravdových darebů přicházelo do mé kanceláře na Karlově náměstí četné zlodějíčků, podvodníků, zabijáčků a loupežníků, na jejichž straně bylo i mé srdce. Byli to lidé tonoucí ve hmotné a mravní bídě. Uražení a ponížení. Ti, kteří se špatně narodili, utrpěli velkou ránu v životě, byli něčím mocným strženi dolů. Ti, jimž nikdo nedovedl pomoci.

Pátral jsem vždy hlouběji než na povrchu lidských vin. A z jejich hloubek vylovil jsem přesvědčení, že to u mnohých není zásluhou, nepřicházejí-li s jinými do mé kanceláře, páchnoucí prachem a zkaženým klišem. Proto i já jsem toužil po vyšší spravedlnosti. Po spravedlnosti, která by podávala postiženému pocit smíru, jak si toho přál Langrův soudce v »Periferii«. Vždyť i on, sestárly feuilletonista velikého srdce, vztyčil prapor červený a bílý, a jeho ideálem byl národ spravedlivý. Neruda myslil ovšem dál než na četníky, soudy a kriminály. Ale i oni pomáhají státu plnit jeho největší a nejtěžší úkol: učinit občana spokojeným, uvést jeho zájmy v soulad se zájmy státu. Říká se od stará: Spravedlnost je základem států. Ale i tu je možno myslit hloub. Ne na pouhé vykonávání zákonů do poslední litery. Lze tu myslit i na zákonodárství, které odpovídá duchu a potřebě národa, lze myslit i na ruce, které zákony uvádějí ve skutek.

Hledaje vyšší spravedlnost, přišel jsem až do vězení. Tam spravedlnost pokračuje a doznívá. Viděl jsem, jak mnozí nerozuměli spravedlnosti u soudu, a vídaje vězně, měl jsem pocit, že jí ve vězení rozumí ještě méně.

A přece vnímat trest jako požadavek spravedlnosti je nutností pro ty, kdož mají se zas vrátit k nějaké užitečné práci.

Také Bory byly na podzim 1923 suchopárem. Ve vězeňské praxi byl ztělesněn názor společnosti, že ten, kdo chybil, má být zatracen. Z ruky vězeňského orgánu dopadla na vězně poslední rána kyjem. Nic tu neříkalo: »Příteli, chybil's. Spravedlnost žádá po tobě oběti. Pojď a naprav!« Vězeň byl příliš hluboko pod svým pánem a nikdo ho nedovedl povznést. Nikdo nevěřil, že by se vězeň mohl zase vzchopiti k lepšímu životu. Právím na příklad: »Vězni Ondřeji bude třeba pomoci, až dosáhne svobody. Je to velmi nadaný člověk a jeho život stačí ještě na to, aby z něho byl dobrý malíř nebo sochař.« A mrazivá odpověď zněla: »Až vězeň Ondřej přijde na svobodu, vrátí se zase do kriminálu.« Nechápal jsem, proč by tak mělo být. Ondřej byl svérázný a trochu drsný. Nedovedl dobře proklouznout mezi Scilou a Charibdou vězení. Božíčku, byl kolik let na frontě, a když už ho omrzela vojna, desertoval a držel se »zeleného kádru«. To všecko nebyla škola pro frak a parkety. Ale vězeň potřeboval vidět na svém pánu víru v sebe, víru v možnost svého vzkříšení. Nedopřát vězni té víry znamenalo utlumit v něm poslední jiskru naděje.

Jeden novinář mi radil ve svém listě, abych se snažil své spolupracovníky naplnit důvěrou a nadšením pro své názory. Byl bych mu býval velmi vděčen, kdyby mi byl řekl něco nového. Tím jsem si byl jist, že cesta k tomu, co chci, vede přes výchovu celého vězeňského aparátu. Co jsem přinesl, bylo něco zcela nového, žádalo si ustavičného myšlení, vyvolávalo neklid, činilo nárok na práci. A náš vězeňský orgán má deset hodin denní služby, touží po klidu. A nemá ustláno na růžích.

Ale přece jsme udělali velké pokroky. Padl mi jednou do rukou list, který psal vězeň z Borů svému kamarádu na Mírov. »Nemeškej,« tak psal, »a usiluj všemožně o to, abys byl přeložen na Bory. To máš něco docela jiného. Zde už nemluvím o tom, že zahodím flintu do žita, ale přemýšlím denně, jak napravit svůj zvrátný život.«

Víry ve věznovu nápravu je potřebí i proto, že obyčejně chybuje poprvé jako mladý člověk. Pád v pozdním věku bývá jen příležitostný a zřídka se opakuje. I ti, kteří prošli vícekrát kriminálem, klesli poprvé jako mladí lidé. A vězení buď pomůže zadržet mladého člověka na šikmé ploše, anebo to s ním půjde dál. Je nebezpečno přijít do kriminálu, když není dobře zařízen. Nejhorší zločinci mohli by nejdnou naříkat na špatné vězení.

Co mi na Borech nejdříve bylo nápadno, byl vojenský ráz všeho. Přivedli mi starého člověka, byl celý zkřivený od práce, a rovnali ho do vojenského postoje. Prsa vpřed, ruce k tělu. Sprostáček se podřídil, ale sebevědomí člověka revoltoval. »Nechci«, praví mi v kobce, »návštěvy úředníka, který přijde ke mně a káže mi postavit se po vojensku pod okno. Přijdete-li vy, dáte mi v mé samotě útěchu a to je snad účelem toho zařízení. Ale komandýrka mě mrazí a dráždí.« Ano, útěchy bylo začasté potřebí, i tomu, který se zoufale snažil udržet opouštějící ho manželku, i tomu, který seděl v kobce s lupusem v obličeji, i tomu, který ležel v ústavní nemocnici s těžkou tuberkulosou.

To vše, co jsem našel, byly známky zásady odstra-

šovací, známky vězeňského dresurního systému. Prostý výron moci. Také vězňové měli proto své pojmenování. Říkali: »Jak překročíš práh trestnice, staneš se pouhým číslem.« Ale mně šlo o něco jiného. Chtěl jsem, aby pochopili spravedlnost. Tu spravedlnost, jaká dnes být musí. Jen tak mohli se dívat i »pokoření a ponížení« na svět bez záští, jen tak mohli se se společností smířit. A k tomu bylo potřeba ne rozdílů uniformitou vyrovnávat, ale zkoumat duše, rozřizovat, individualizovat.

Dobývat vězňovo svědomí pro spravedlnost je možno především vlastní spravedlností. Však on se ohlíží, když přijde do vězení: »Vy žádáte po mně spravedlnost. Jaká je ta spravedlnost vaše?« A proto je potřeba, aby dostal v pořádku vše, nač má právo, a aby se dovolal pomoci a ochrany, když je mu ublíženo. Chránit ve věznicích bezpodmínečně autoritu znamená nedát vězňovi okusit blahodárného účinku práva.

Začal jsem od polévky. Proč by nebylo možno zlepšit vězňův stavu bez hmotných obětí? Ale nešlo to jen tak. Napřed se musila strhnout bouře. Oh strany, strany! Jak jsem se naučil chápat, že v demokracii daří se práci jen pod vaší ochranou a záštitou! Z kuchyně musila osobnost silně tu zakotvená a musil ji nahradit člověk, který má srdce a smysl pro detail. Pak povzbudivé slovo k vězňům kuchyňským. Musejí mít vědomí solidarity, nesmějí ukrádat druhým omastek a musejí pro ně pracovat s čistotou a péčí. A tak to šlo dál, až nemohlo být stížností. Dávali jsme v nejlepším provedení to, co jsme dávat směli. Nebyla to věc přemrštěné humanity, nýbrž věc pouhého pořádku. Upravili jsme hygienicky kuchyň, nařídili jsme dokonalé mytí jídelních nádob za použití elektrického pohonu.

O nemocné začali jsme se pečlivěji starat, ústavní nemocnici jsme slušně vypravili vlastní domácí práci. Zavedli jsme v trestnici zubní ambulatorium. Lázně — pro běžnou potřebu sprchové, na lékařský předpis vanové — byly zařízeny zcela lidově, ale odděleně pro zdravé a pro nemocné nakažlivými nemocemi. I každá vana pro nemocné měla svou písmenu (L = luetikové, T = tuberkulosní). V prádle jsme dosáhli úplného pořádku. Prostí, nenároční lidé si chválili. Stěžovali si jen hochštapleři a neurasthenikové.

V nakládání s vězňem musila také nastat změna. To byla často bolestná věc a nadělalo to mnoho zlých krve. Také mne prakse naučila proklouznout mezi Scillou a Charybdou. Vězeň se hlásí, že chce z obuvnické dílny jinam. »Proč to?« táží se v přítomnosti mistrové. »Vždyť jste přece ševcem!« »Pan mistr říká, mé hlavě skopovice (skopová kůže) a pořad povídá, že mám v ní nasráno.« »Je-li možná!« zvolal jsem jakoby velmi překvapen. »Ale víte co, já poprosím vašeho mistra, aby vám to neříkal, a už se to nestane.« »Poslyšte,« povídám, »neříkejte mu už, prosím, že má skopovici a že má v ní nasráno. Vidíte, že ho to bolí. Chtěl by od vás odejít.« »Vždyť já ne«, povídá mistr pln rozpaků. A tím se věc skončila. Nespokojený vězeň zůstal.

Židovský vězeň, propuštěný ze strojní písařny pro liknavost, stěžoval si, že příčinou jeho propuštění byla náboženská zaujatost. Zřízenec, vedoucí písařnu, prý se vyjádřil, že je rád, že se toho žida zbavil. »Mýlíte se,« pravím mu, »nemáme v ústavě náboženské zaujatosti. Víte přece, že v ústavě konají s vězňem bohoslužby už tři církve, a já se všech účastnuji. Mám radost, že jsem tu mohl přivítat i vašeho rabína. My všichni se díváme

na tu věc vážně, i když máme různá přesvědčení a různé názory. Řekl-li zaměstnanec něco takového, jak pravíte, je to jen nevhodné vyjádření a domluvím mu za to. Ale vy si tím nepřikrývejte svědomí.« Vypoaslechl, rozjasnil tvář a odešel uspokojen.

Zvláštní kapitolou byla otázka abstinence. Protivná věc, když ředitel trestnice je abstinent a nekuřák. Když po trestnici vyvěšuje abstinentská hesla Havlíčkova a Masarykova. Vězňové je potřebí stále držet před očima tabulku: Nepij a nekuř! On velmi často vydal za to ze svého mála velmi mnoho a stálo ho to svobodu. Ale vězeň se v duchu usmívá: »A co ty, panáčku, ty taky nepiješ a nekouříš?« A to je prostě ničím nenahraditelná věc, když pedagog má své hlásané poučky srovnány s vlastním životem. Tož tedy: také nepiji a nekouřím! A tak se mohlo stát, že »dvanáct lotrů« prohlásilo, že nebudou pracovat za vedení jednoho zaměstnance, protože se opijí a oni nemají k němu úcty. To je vskutku jasná vzpomínka na Mrtvý dům na Borech.

Studeno tam bylo. Nejen ve zdech, ale i v srdcích. Kdesi v písmech stojí psáno, že úředník nesmí tak ssebou do trestnice své dítě. To jen já jsem tak špatně plnil předpisy, že jsem v neděli dopoledne po přednášce vlek malou dcerku za ruku po dvorech kolem trestnice, když vězňové byli na procházkách. Bez uniformy, bez zlatých knoflíků, ale malé dítě za ruku. Na všech stranách rozjasňovaly se líce. Zas jednou vidět dítě! A v trestnici. Dvacet se jich u nás zastavilo, než jsme obešli kolem. Jeden nemohl dospět ke konci. Zorka už přešlapovala s nožky na nožku a potahovala mne za šos. »Skončte už přece jednou, musíme jít dále!« povídám. »Prosím, já mám doma taky takovou holčičku.« A slzy ho polily. To nedělní odpůldne, nejdelší odpůldne v trestnici, bylo po koblkách těch slz více. Nejsem přítelem zimy. Miluji teplo.

DOBA A LIDÉ

Edvard Maška:

Ostravští chachaři.

Ostravo, nikoli nejsi ty nejmenší mezi městy československými, nýbrž jako Praha svými Pepíky, Brno svou plotnou, můžeš se ty honositi svými chachary. Brněnský plotnář je prý internacionálnější, jak tvrdil p. Nováček v »Přítomnosti«; nuže, ostravský chachar je dokonale internacionální. Neboť k výrazům českým a německým pojí se v jeho mluvě výrazy polské, »šlonzácké«.

Chachaři, ač svým jménem kryjí všechno to, čemu se v Brně jedním slovem říká »plotna«, tvoří přece jen smetánku této třídy. Kromě plattenbrudrů, kteří jsou známí i v Brně, tvoří svou vlastní kastu též »kocendři« nebo též »koncipjenti« a pak »barabi«. Barabi jsou pariové mezi parii.

Zajímavé je sledovati vznik jednotlivých názvů po stránce jazykozpytné. O původu slova chachar není jednotného názoru. Nejvíce je zastávána domněnka, že vznikl zkomolením německého slova »Schachtarbeiter«. Do práce v dolech byli přijímáni jen stálejší dělníci, kdežto na povrchovou práci byl přijat i ten, kdo za týden třeba opět práci opouštěl — schachtarbeiter — chachar. Že taková zkomoleniua je obzvláště

se strany negramotných Poláků možná, tomu nasvědčuje původ obou jiných názvů. Kocender vznikl z německého »Kottseger« — oškrabovač bláta, ač s tím významem nemá sociální postavení kocendrovo žádné souvislosti. Stejně i baraba, kterýžto výraz vznikl z německého »Bahnarbeiter« — dělník na dráze — bratráněk. Jiní opět tvrdí, že chachar má svůj původ od citoslovce chacha. Někteří také nadhodili, že zde může být jistá spojitost se starorakouským k. und k., což je ovšem dost problematické. Také německá slova Häscher a Schacher uvádějí se za základ výrazu chachar.

Původně tedy byl chacharem každý nestálý dělník, každý, komu práce nevonešla, kdo si cenil svobodu a požitek nad nucenou dřinu a nedostatečnou odměnu. Dnes je to poněkud jiné. Mezi chachary počítají se dnes nejenom příležitostní dělníci, ale i takoví, kteří mají trvalejší zaměstnání. Znal jsem na př. technického úředníka vítkovických železáren, který po práci se sebral a šel chacharovat. Pil s tuláky, tykal si se zloději a nechal se častovat prostitutkami a jich »šamstry« — pasáky. I synek z dobrého domu dá se někdy do chacharování. Nejfidelnější živel ostravské plotny jsou kocendři, dříve též koncipjenti zvaní. Měli dokonce svou, svého času velmi populární baladu. Začínala:

»My ostravští koncipjenti máme se dobře;
celé léto celou zimu nic něděláme.«

Bezstarostný život takového kocendra kreslila tato sloka:

»A když přijde do hospody, volá kelnera:
doněstě mi litr piva, něco od žrádla.«

a když se poměl dobře, pak:

»Když má platit, nezaplatí, ale se ztratí;
a když se to nepodaří, kelnera zmlátí.«

Kocender, toť ostravský flákač, který žije na útraty jiných. Je to typ vynikající chytrostí, lstivosti, nebo tělesnou silou, anebo obojím. Je veselým společníkem, dobrým kumpánem, ale ke všemu musí přijít »po haluzi« — lacino, bez velké tělesné námahy, pakliže se nepočítá pračka k námahám, nýbrž ke sportu. Za to baraba je nejubožejším živlem. Je sprostým, malicherným zlodějem, ještě častěji však drzým podomním žebrákem. Když jsem jednou takového barabu posílal pracovat, řekl mi, abych tam šel sám. Baraba zúčtoval již se světem. Jeho filosofie je prostá. Je cynikem. Je úplně opuštěn, i dřevěnou miskou zahodil, pouze flašku na »bren« (Brennspiritus — lih na pálení) si nechal. Denaturovaný lih, rozředěný trochou voďy, je jeho jediným přítelem. S ním se pomazlí, jemu si postěžuje, on jej potěší.

Jsou-li brněnští plotňáci těžkopádnější než pražští Pepíci, jsou chachari dokonale těžkopádní. Je to ten nejtěžší kalibr mezi podobnými individui. Na Ostravsku je vůbec těžká půda, těžké jsou i životní podmínky, tudíž i třída parazitů je taková těžká, hrubá. Nejlépe se to jeví v mluvě. »Pepík« mluví hladce, kulatě, zpívavě a květnatě. Je samá metafora, samý eufemism. Brněnský plotňák mluví sice hantýrkou, vytvořenou z německých zkomolenin, leč konec konců přízvuk a koncovky jsou přece jen české. Ostravští chachari nemají ani nějaké rázovité hantýrky. Mluví mizerně »po našem«, vasrpolacky, a pokud užívají »oborných termínů«, vypůjčují si je od pražských, brněnských a vídeňských kolegů. Jejich řeč je tak těžkopádná, že »Pe-

pík« a »plotňák« by si musili dát hodně pozor, aby jim rozuměli. Chachari a hlavně barabi nejsou také tak povídaví jako jejich pražští a brněnští kolegové. Jsou stručnější a do sebe uzavření. Méně mluví a více jednají. »Pepík« dovede nalejvat, tahat za nohu a houpat, naproti tomu chachar jen ztěží dovede vypovědět i ten svůj nejbohatější zážitek. Jeho nadávky jsou hrubé a jednotvárné.

Jsou úseční a málomluvní, i když se rozpovídají. Při setkání se skorem ani nepozdravují. Stačí kývnutí hlavou.

— Tuž jak, jak? táže se prvý. — Tuž tak, tak, odpovídá druhý. Valiti je výpomocným universálním slovesem. — Kaj vališ? (Kam jdeš?), je obvyklá otázka. — Něval, něval! anebo — něval koniny, napomíná jeden druhého, když mu praší. — Kolik ti toho navalili? táží se kamaráda příšedšího od soudu. — Snad si mu to všeko něvyvalil? (Snad si mu neřekl pravdu?), dotazují se ho dále. — Navalil se jak sviňa (opil se) atd.

Libují si též v rýmovačkách. — Kaj robiš? — Na dole, ty vole! Na dachu, (třeše), ty valachu!

Ukázka z rozhovoru:

Servus, ty fasrdlo! — Ty, kmíne! — Kaj vališ? — Do Weislitza (v ostravském dialektu se neříká »jdu k tetičce«, ale »do tetičky«). — Do té putyky já něchodím. — Tuž kaj? — Do Grynberka. — Ty ťulo, dyť to je ešče horší putyka jak ta moja. — Kuš! — Co robí ta tvoja plinéra? — Kéra, ta černá, poďubaná? — No, ta. — Ta k . . . ! ani se něptej. — A Francka pajdavého si něviděl? — Ten zkurvysyn je už zase u vojtky (vězení). — Co kaj ščipnul? — Škrábnul jakémusi žrúnovi (břicháči) hodinky a něuměl jich rozšmelcovat. — Kolik mu navalili? — Šest tydni na kopečku (věznice na Slez. Ostravě). — A co ryšavý Stašek robi? — Viš, co mi chtěl nabajat? Že vyfuknul jedné kelneře pět táckův (tisícovek). Ale peněz měl dost, ten galgán. — Nědřistej! — Ohne špás. — Ty krucifikse, ty mě lakuješ. — Co bych z toho měl, ty cipe; něchceš věřit, nevěř. — Člověku, ti pravím (vy-slov: cji pravjim), ta švidrata Maryna, co ferkérovala s černým Lojzu, je tež v bunku (vězení). — Ale něfulaj. — Co zrobila, ta ozéra? — Navalila se jak pantok a potem pokřikovala na policajty, aby ju — A myslíš, že to kery z nich urobil? — Ni. — Tak co ju zavírali? — No, to maš tu spravedlnost. — Němaš bedrunky (vši)? — Čemu se pytaš? — Bo se furt škrabeš. — Šak ty mi jich vybirat něpujďeš. — Pozvi si na to kerusi robu (ženu). — Ty, pěrune! — — —

Z této ukázky je patrné, že mluva je těžká, strohá, postrádá květnatosti pepických vejšplechů a bohatosti plotňáckých odborných výrazů.

Nejnámější jsou chachari fifejdští (Fifejdy — čtvrt ve vnitřní Ostravě). Jsou, řekl bych, nejinteligentnější a snad i nejdobromyslnější. Vůbec jsou ostravští chachari velmi citoví. Sociální citění je u nich silně vyvinuto, a mají rádi, když se jim projevuje milosrdenství. Přijímají je jako samozřejmost. Mezi sebou jsou solidární a obětaví. O sesbírané odpadky cigaret a doutníků se poctivě dělí, a flaška s »brenem« putuje od úst k ústům. Jsou dokonale internacionální a kolegu Němce mají stejně rádi jako Poláka.

V létě je chacharům hej. Zato v zimě jsou jako vrabčáci: k politování. Nejožehavější je problém spaní.

Přes den se protlučou po čítárnách, ohřívárnách. V noci je to horší. Na nádražích se dlouho spát nedá. Ti lepší vystřídají všechny sociální ústavy, leč i to má svůj konec. A tak spí v cihelnách a v kanále. V cihelně zalezou do pece, kde se přes den vypalují cihly. Je v ní teplo. Též v kanále — je to zrušený kanál jedné koksovny — je teplounko a až na trochu toho pronikavého smradu docela mílo. Jednou v noci vlezli jsme se strážmistrem do kanálu. Bědný obraz! Asi dvacet těl, porůznu ležících ve špinavém písku podzemního pokopu. Trhlinami vetších šatů probleskuje šed' vyhublých těl. A ta atmosféra! Nasládlá vůně uhelného plynu promísená výpary těl a zápachem výkalů... Obličejé ubožáků jsou zelenavě bledé. Strážmistr je téměř všechny zná jménem. Opouštíme kanál hluboce dojatí. Mezi ostravskými chachary není vůbec oné veselosti jako mezi Pepíky a plotňáky; jsou vesměs více politování hodni. — — — Jednou jsme se dozvěděli, že chachaři či barabové chodí na nocleh do jedné pekárny. Šli jsme je v noci navštívit. Již jsme se chtěli s nepořízenou vrátit, když strážmistrovi napadlo, aby se podíval do pecí. A skutečně, barabi byli v pecích. Potili se v nich jako v parní lázni. Bylo nám jich líto, ale přece jen musili ven.

O pohlavním životě chacharů daly by se psát celé kapitoly. I ti nejubožejší najdou ženy stejného kalibru. Kocendři »ferkerují« většinou s prostitutkami, animírkami, bardámami a pod. Chachaři mají výběr mezi uhlobaronkami (ženy živící se sbíráním a kradením uhlí na haldách) a shrabulemi. Též romantismem posedlá děvčata z lepších rodin vtírají se do přízně chacharům. Někdy jim říkají ozéry. Chachaři chovají se ke svým robám hrubě, ale před hrubostmi druhých dovedou jich obhájit pěsti. Tím jim imponují. Rána pěstí od »šamstra« je takové holce milejší než políbení zákazníka. Chacharky jsou obětavé a hodně sentimentální. Také však žárlivé a sprosté. Mezi chachary je hodně pederastů a sodomistů. Barabi zhusta onanují.

Pohlavní choroby neberou se mezi chachary tragicky. Kapavka přijímá se jako dětská nemoc s úsměvem. Děvčata této kategorie byla již vesměs v nemocnici v červeném pavilonu. O syfilitikovi mluví se zhusta jako o hrdinovi. Pozoruhodné jsou též případy podivuhodné imunity, kdy takové individuum ani při té největší lehkomyšlnosti a nečistotě se nenakazí. Někdy se některému chacharovi podaří, že se stane milencem nějaké stárnoucí paničky, nebo se i ožení s některou vdovou. Pak dělá pána, ale mezi chachary ho to stále táhne.

OTÁZKY A ODPOVĚDI

Ještě nakladatelské otázky.

Pane redaktore Peroutko,

dovolte, abych se vrátil k Vaší odpovědi, již reagujete na můj dopis otištěný v 7. čísle *Přítomnosti*.

Říkáte mně, že neumím číst, nuže, já Vám zase říkám, že celá Vaše these, pokud operuje s nakladatelskými časopisy, stojí na hliněných nohou: Na jedné straně píšete, že není spravedlivě, obviňovati nakladatele z toho, že dělají nakladatelské časopisy. Na druhé straně obviňujete však tyto časopisy ze špatného vlivu na českou kulturu. Ergo, mají-li tyto časopisy

skutečně škodlivý vliv, proč protestujete proti tomu, mám-li s Vašeho stanoviska dojem o jejich »zavrženíhodnosti«. Podle Vás, nebýti těchto časopisů, byl by úpadek kritiky o slušných pár procent menší. Bereme-li za základ Váš názor, není pochyby, že by literatuře bylo lépe, kdyby nakladatelé svých časopisů nepodnikali.

Byla-li by však kritická situace úplně stejná, i kdyby naše nakladatelské časopisy neexistovaly, pak byste mohl snad prohlásiti tyto časopisy za symptom úpadku české kritiky, nikoliv za jeden z jeho důvodů. Takové malé proměny pojmů velmi pak mění situaci. Přikloníte-li se k tomuto názoru, pak je to důkazem, že iste v předchozích článcích hledal zloděje na zcela falešném místě.

Abych měl zcela jasně precisováno Vaše přesné stanovisko, prosím Vás, abyste mně zodpověděl dva následující dotazy:

1. Působí, podle Vašeho mínění, kulturně nakladatelské časopisy z větší míry kladně či záporně? Neodpovídejte mně prosím, že z 50% kladně a z 50% záporně. Vypadalo by to jako vytáčka. Klad či zápor musí míti převahu.

2. Předpokládá se, že by bylo na Vás, abyste určil situaci: Co byste dělal s nakladatelskými časopisy? Vydával byste je dál nebo byste je zastavil? Prosím, povězte mně to: Ano či ne?

Váš

Dr. Ot. Štorch-Marien.

V Praze, dne 10. března 1928.

*

Pane nakladateli Štorchu-Mariene,

chcete patrně mít ode mne po třetí černé na bílém, že Vás nehaním pro vydávání nakladatelského časopisu. Zdá se mi to být sice trochu mnoho, ale budiž, mějte si to i po třetí.

Shledáváte nesrovnalost v tom, že mluví sice o škodlivosti nakladatelských časopisů, ale nevytýkám nakladatelům, že je vydávají. Vám by se zdálo důslednější vytýkat jim to. Drahý pane, cukrář vyrábí cukroví, a já mu to nemohu vytýkat, ani když se tím cukrovím někdo jednou přejí. Říkám jen, aby se nevyrábělo a nejedlo samé cukroví, nýbrž také něco jiného. — Potom subtilně uvažujete o tom, jsou-li nakladatelské časopisy příčinou nebo pouze symptomem úpadku kritiky. To se rozumí samo sebou, že zdravá kritika by se nedala tak snadno nakladatelskými časopisy korumpovat, a že v tom smyslu je to jenom symptom. Ale je to takový symptom, který utvrzuje příčiny, a činí obnovu kritiky těžší. Příčiny a symptomy hrají si do rukou, a my máme místo české kritiky právě to, co máme.

Teď dvě Vaše přesné otázky:

1. Působí-li nakladatelské časopisy převahou kladně či záporně. Poroučíte, aby klad nebo zápor měl převahu. Pane, nemám vážky, abych to měřil. Dovedete-li nakladatelským časopisem pomoci k prodeji dobrých knih, pak ovšem je jeho hodnota kladná. Pomáháte-li jím k prodeji špatných knih, je záporná. Myslím, že celkem konají takové listy dobré dílo v prodeji české knihy. Mluví jen o tom, že je chyba, jestliže jedině ony reprezentují psaní o literatuře. Uznáte, doufám, že o literatuře je možno psát také ještě jinak než reklamně. K vydávání svých »Rozprav« máte tedy po třetí naše požehnání. Jen nám nechtějte, prosím, zakazovat, abychom se starali také o jiný způsob psaní o literatuře než je reklama.

2. Kdybych byl nakladatelem, ovšem že bych vydával nakladatelské časopisy dále, zrovna tak, jakobych vydával prospekty a tiskl inseráty, kdybych vyráběl něco jiného. Tedy jako nakladatel bych vydával dále nakladatelský propagační časopis. Jako literární kritik bych však do něho nepsal.

Váš

Ferd. Peroutka.